

III RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 19 (9).**

1926. a.

III Riigikogu koosolek 12. novembril
1926. a. kell 17.

Kokku on tulnud 95 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, välisminister **F. Akel**, põllutööminister **O. Köster**, sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **A. Kerem**, rahaminister **L. Sepp**, kohtuminister **J. Sepp**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**, haridusminister **J. Lattik**, tööhoolekandeminister **O. Tief**.

Päevakord:

1. Riigikontrolöri valimine.
2. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.
3. Riigimaapidajatele antud laenude ühtlustamise seadus — B. Oja, M. Juhkam'i ja A. Schulbach'i ettepanek.
4. Linnavolikogude valimise seadus — III lugemisel.
5. Rahvaväelaste ja nende perekondade pensioni seaduse muutmise seadus — II lugemisel.
6. Briti alamatele kuuluvate patentide ja kaubamärkide kaitse seadus — üldkomisjoni ettepanek.
7. Vallanõukogude valimise seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.
8. Eesti-Briti vahelise kaubamustrite kokkuleppe kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.
9. Eesti ja Läti vahelise sotsiaalse abiandmise kokkuleppe ja selle kokkuleppe lisaprotokollide kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.
10. Võõrandatud maadel asuvate eluhoonete kasutamise seadus — maakomisjoni ettepanek.
11. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolli tegevuse kohta 1921., 1922., 1923., 1924. ja 1925. a.a.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 17.10 min.

1. Päevakorra Juhataja **R. Penno**:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.

Päevakorra kohta on Riigikogu juhatus poolt ettepanek, võtta esimeseks päevakorra-punktiks Vabariigi Valitsuse teadaanne siseminister H. Laretei ametist lahkumise kohta. Siis on ettepanek rkl. Liigand'ilt, päevakorra esimeseks punktiks võtta komisjonide täiendavad valimised. Samasugune ettepanek on esitatud rkl. Voiman'ilt. Panen hääletamisele ettepaneku, võtta esimeseks päevakorra-punktiks komisjonide täiendavad valimised. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Siis on juhatus ettepanek, võtta teiseks päevakorra-punktiks Vabariigi Valitsuse teadaanne siseminister H. Laretei ametist lahkumise kohta, kusjuures laialisaadetud päevakorra esimene punkt jääks kolmandaks punktiks. Asun juhatus ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Seega on päevakord kindlaks määratud.

2. Komisjonide Siin on tulnud kirjalikud
täiendavad va- ettepanekud: valida Riigikogust lahkunud Jaakson'i asemele üldkomisjoni liikmeks rkl. Tõllassepp, koosseisu komisjoni liikmeks rkl. Vestholm ja põhiseaduse muutmise seaduse komisjoni liikmeks rkl. Tõnison. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt on ettepanek, valida hariduskomisjoni liikmeks rkl. Kink. Kuidas soovitakse hääletada? (Hüüded: Korraga!) (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on need härrad vastavatesse komisjonidesse valitud.

3. Vabariigi Riigikogu juhatusel on
Valitsuse tea- tulnud järgmine teada-
daanne sisemi- anne: „Riigikogu Juhatu-
nister **H. Laretei** ametist lah- sele. Vabariigi Valitsuse
kumise kohta. 11. novembri s. a. otsuse
täitmiseks saadan siin juures Riigikogu kodukorra

§ 102. põhjal siseminister H. Laretei ametist lahkumise palve Riigikogule esitamiseks. Riigivanem J. Teemant. Riigisekretär K. Terras.“ Siin juures on siseministri kiri härra Riigivanemale: „Palun Teid samme astuda minu vabastamiseks siseministri kohuste täitmisest.“ (L. Johanson, stp: Aga kas ta neid kohuseid täitis?)

J. Lehtman (as): Panen ette järgmise ülemineku-vormeli: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse teadaande siseminister H. Laretei ametist lahkumise kohta, otsustab: 1) vabastada siseminister H. Laretei tema palvel ministri kohuste täitmisest, 2) ülesandeks teha Riigikogu esimehele esineda Riigikogule ettepanekuga Vabariigi Valitsuse osalise täiendamise kohta.“ (L. Johanson, stp: Juurde lisada, et uus asunik määrata.)

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

4. Riigikontrolöri valimine. **K. Ast** (stp): Teen Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel ettepaneku, riigikontrolöriks valida senine riigikontrolör Aleksander Oinas.

J. Saar (as): Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma nimel teen ettepaneku, riigikontrolöriks valida rkl. Zimmerman. (L. Johanson, stp: Ega's seal ometi loomatervisohiu peavalitsus ei ole. — Põllutöominister O. Köster: Kange mees, passib igale poole.)

Juhataja **R. Penno**: Ettepanek on tulnud Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt; riigikontrolöriks valida senine riigikontrolör Oinas, ja asunikkude-riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma poolt — valida riigikontrolöriks J. Zimmerman.

Valimise korra kohta on sõna rkl. Ast'il.

K. Ast (stp): Riigikogu kodukord ei näe kahjuks ette, kuidas valitakse riigikontrolör. Mul on au oma rühma poolt ettepanek teha, et meie siin hariliku viisi järele käiksimise, nagu valitakse Riigikogu juhatus ja riigikohutunikud. Nimelt valisime meie Riigikogu juhatusse kinniselt, oleme valinud kinniselt riigikohtunikke, ja mulle näib, et ei ole otsustarbekohane praegu teisiti hakata talitama. Nii et mul on au esitada ettepaneku, et Riigikogu riigikontrolöri valimist toimetaks kinniselt. Siin esitan 10 Riigikogu liikme soovivalduse kodukorra § 83. vastavalt.

Juhataja **R. Penno**: Üheteistkümne Riigikogu liikme allkirjaga on tulnud nõue, valida riigikontrolör kinnisel hääletamisel kodukorra § 83. põhjal. Asun hääletamisele. Hääletamisele tuleb ettepanek, riigikontrolöri kohale valida senine riigikontrolör A. Oinas. (Hääletatakse.)

Hääletamisele tuleb ettepanek — valida riigikontrolöri kohale rkl. Zimmerman. (Hääletatakse.)

Hääletamise tagajärjed on järgmised: Rkl. Oina riigikontrolöri kohale valimise poolt on 34 häält, vastu 49 häält, erapooletuid 7 häält; rkl. Zimmerman'i riigikontrolöri kohale valimise poolt on 44 häält, vastu 42 häält, erapooletuid 5 häält, — seega on rkl. Zimmerman riigikontrolöriks valitud. (L. Johanson, stp: Nüüd saab nalja!)

5. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—3.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse muutmise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1) § 4. kaheksas rida: siis sellest päevast, mil ta asunud maa valdamisele, p. o. siis maa valdamisele asumise päevast.

2) Sealsamas üheksas rida: viimati, p. o. viimasena.

3) Sealsamas teine lõige vastu võtta järgmiselt: Enne käesoleva seaduse maksmahakamist riiklikust maatagavarast planeerimise teel eraldatud ja maakohasaajatele kasutamiseks antud üle 50 ha suurused maakohad antakse põliseks tarvitamiseks senistes piirides.

6. Riigimaapidajatele antud laenude ühtlustamise seadus — B.

B. Oja (töer): Teen ettepaneku, riigimaapidajatele antud laenude ühtlustamise seadus anda rahasjanduse komisjoni.

Oja, M. Juhkam'i ja A. Schulbach'i ettepanek.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Linnavolikogude valimise seadus — III lugemisel.

Omavalitsuse komisjoni aruandja **J. Klesment** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 4—15, § 16 ühes lisaga, § 17 ühes lisaga ja §§ 18—64.

§ 4. Iga linn moodustab linnavolikogu valimiseks ühe valimisringkonna, mida linna-

volikogu võib jagada hääle äraandmiseks jaoskondadesse.

Kaitseväeteenistuses seisvad kodanikud võtavad valimistest osa linnavalitsuse poolt määratud jaoskondades, millest linnavalitsus vastavatele väeosade ülematele teatab.

II. Hääleõigus.

§ 5. Hääleõigus linnavolikogude valimistel on kõigil Eesti vabariigi kodanikkudel, kes valimiste nimekirjade kokkuseadmise ajaks 20 aastat vanaks saanud ja valimiste nimekirjade kokkuseadmise ajal (§ 12) selles linnas elavad.

Kaitseväeteenistuses seisvad kodanikud võtavad valimistest osa üldisel alusel.

Linnavolikogude valimistel on igal hääleõiguslikul kodanikul üks hääl.

§ 6. Linnavolikogude valimistest ei võta osa kodanikud: 1) kes seaduslikus korras on tunnustatud nõdra- või hullumeelseks ja 2) pimedad, kurtummad ja pillajad, kui nad on eestkostmise all.

§ 7. Hääleõigusest jäävad ilma:

1) kes seadusjõusse astunud kohtuotsusega on mõistetud, kui nad ei ole varemini õigusi tagasi saanud:

a) sunnitööle, — kümne aasta jooksul pärast karistusaja lõppu;

b) asumisele, vangiroodu, parandusmajja, vangimajja või kindlusse õiguste kaotamise või kitsendamisega, viie aasta jooksul pärast karistusaja lõppu;

2) kes süüdlaseks mõistetud varguses, välja arvatud Rk. tr. s. § 171. p. 2. ettenähtud juhtumised, petmises, kätteusaldatud varanduse omastamises või raiskamises, välja arvatud raiskamises, mis sama Rk. tr. s. § 177. teises lõikes ja N. S. § 1681. teises lõikes ette nähtud, varastatud asjade varjamises, varastatud asjade teadvalt ostmises või pandiksvõtmises äriajamise näol, võltsimises, liigkasuvõtmises, altkäemaksu võtmises, kupeldamises ja kõlvatule elule avatlemises (U. N. S. §§ 524—526, 526¹, 527 ja 529), niisama Riigikogu ja omavalitsuse asutuste valimiste, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise kohta käivate määruste rikumises, — kolme aasta jooksul pärast karistusaja lõppu.

§ 8. Linnavolikogude valimistest ei võta osa kodanikud, keda valimiste ajal kinni hoitakse kas seadusejõusse astunud kohtuotsuse põhjal või kohtuvõimude poolt mõnesuguses kuriteos vastutusele võtmise pärast.

Sarnane kinnihoidmine ei takista kinnihoitava ülesvõtmist kandidaatide nimekirja ja ta valimist linnavolikogu liikmeks, kui ta käesoleva seaduse § 7. põhjal hääleõigusest ilma ei ole jäänud, või kui tal ei puudu valimisõigus käesoleva seaduse § 6. põhjal.

III. Valimisi toimetavad asutused.

§ 9. Linnavolikogude valimisi toimetavad linnakomitee ja jaoskonna komisjonid.

Linnakomitee koosneb: juhatajast, kelleks linnapea või tema abi, ja kahest liikmest linnavolikogu valikul. Peale selle astub linnakomiteesse linnavolikogu valimiste ajaks liikme õigusega üks esitaja iga iseseisva kandidaatide nimekirja ja üks esitaja iga kandidaatide nimekirjade ühenduse poolt.

Iseseisva nimekirja esitajaks loetakse nimekirjale esimene allakirjutaja või kandidaatide nimekirja esitava valijate rühma poolt eriti nimetatud kodanik.

Nimekirjade ühenduse esitajaks loetakse kodanik, kes ühenduse nimekirju esitatavate valijate rühmade poolt on eriti selleks nimetatud ja kelle nimega kõige rohkem teadaandeid ühinenud, kuna ühesuuruse arvu korral liisk otsustab. Ei ole ühenduse nimekirju esitavad valijate rühmad üheski nimekirjas esitajat määranud, loetakse nimekirjade ühenduse esitajaks esimesena linnakomiteele esitatud ühenduse nimekirja esimene soovitaja.

§ 10. Linnakomitee ülesandeks on:

1) Kandidaatide nimekirjade vastuvõtmine ja läbivaatamine ja üldiseks teadmiseks avaldamine;

2) valimisümbrikkude ja sedelite, protokolliplankide jne. jaoskonna komisjonidele edasitoimetamise korraldamine;

3) valvamine selle järele, et jaoskonna komisjonid õigel ajal tegevuse avaksid;

4) valimistagajärgede kokkuvõtmine, volikogu liikmeteks valitud kodanikkude nimekirja kokkuseadmine, selle üldiseks teadmiseks väljakuulutamise ja valitud liikmetele sellekohaste tunnistuste väljaandmine;

5) valismaterjalide edasitoimetamine järevalve asutusele.

§ 11. Jaoskonna komisjonid koosnevad linnavolikogu poolt valijate hulgast valitud neljast liikmest. Jaoskonna komisjoni liikmed valivad eneste hulgast juhataja ja sekretäri.

Peale selle astub jaoskonna komisjoni liikme õigustega üks esitaja iga iseseisva kandidaatide nimekirja ja üks esitaja iga kandidaatide nimekirja ühenduse poolt. Esitajad nimetab omal äranägemisel § 9. tähendatud nimekirja või nimekirjade ühenduse esitaja.

Jaoskonna komisjoni ülesandeks on valimisedelite vastuvõtmine, esialgne ülelugeamine ja edasitoimetamine linnakomiteele.

Jaoskonna komisjoni otsused on otsusvõimsed, kui koos on vähemalt 3 liiget, nende hulgas juhataja või tema abi.

IV. Valijate nimekirjad.

§ 12. Linnavolikogu valijate nimekirjades tarvitatakse Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise toimetamiseks peetavaid hääleõiguslike kodanikkude nimekirju, mis linnavolikogu valimiste läbiviimiseks täiendatakse ja parandatakse siseministri poolt määratud tähtjaks ja pannakse esimesel päeval, peale käesolevas paragrahvis ettenähtud paranduste tegemist, üldiseks järelevaatamiseks välja viisil, mis järelevaate kättesaadavust kindlustab. Kaitseväeülemate poolt kokkuseatud valimiste nimekirjad pannakse järelevaatamiseks välja väeosade ülemate poolt määratud korras.

Nimekirjades leiduvate puuduste kohta käivate kaebuste esitamine ja läbivaatamine sünnib Riigikogu valimiste, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduses ettenähtud korras.

§ 13. Valijate nimekiri, mis eelmises paragrahvis ettenähtud korras parandatud, pannakse mitte hiljem kui kaks nädalat enne valimiste esimest päeva uuesti üldiseks järelevaatamiseks välja viisil, mis järelevaate kättesaadavust kindlustab.

Käesolevas paragrahvis tähendatud nimekirja juurde lisatakse ka hääleõiguslike kaitseväelaste nimekirjad, millised väeosade ülemate poolt linnavalitsusele õigeks ajaks edasi saadetakse.

§ 14. Iga hääleõiguslik kodanik, kel õigus nimekirjas olla (§ 5), kuid kes jäänud nimekirja

võtmata, on õigustatud peale valijate nimekirjade uueks avalikuks järelevaatamiseks välja panemist (§ 13) nõudma, et teda nimekirja võetakse. Hääleõigus tuleb sarnasel korral tõestada dokumentidega. See õigus lõpeb kaks päeva enne valimiste esimest päeva.

V. Kandidaatide nimekirjad.

§ 15. Linnavolinikkudeks võib valida ainult sama linna valijate nimekirjadesse sissekantud kodanikke.

§ 16. Valimisi toimetatakse häälte andmise kaudu ühele kandidaatide nimekirjale.

Kandidaatide nimekirjad antakse linnakomiteele valijate rühmade poolt hiljemalt kakskümmend päeva enne valimiste esimest päeva käesolevale paragrahvide juurde lisatud üldise vormi kohaselt seal tähendatud andmetega.

Nimekirjas tähendatud kandidaatide arv ei tohi suurem olla üldisest linnavolinikkude arvust, mis selles linnas peab valima; nimekirjades, kus rohkem kandidaate, ei võeta üleliigseid kandidaate, kes nimekirjas viimastena seisavad, mitte arvesse.

Ühte ja sama isikut ei või mitmes kandidaatide nimekirjas üles seada. On üks ja sama isik mitmes kandidaatide nimekirjas üles seatud ja kandidaadi nõusoleku teadustused selleks esitatud, siis loetakse ta kandidaadiks esimesena linnakomiteele antud nimekirjas.

Lisa § 16. juurde.

(Kandidaatide nimekirja nimetus.)

kandidaatide nimekiri linna valimistel 19..... aastal.

Järjekorra nr. nr.	Kandidaatide perekonna- ja eesnimi.	Vanus.	Elukoht.
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
jne.			

Käesolev nimekiri samanimeliste kandidaatide nimekirjadega nimekirjade ühenduseks.
(Kui liitub, siis kirjutada: liitub.)

Käesoleva nimekirja esitajaks linnakomiteesse määrame:

....., kelle elukoht on

(Perekonna- ja eesnimi.)

Käesolevat kandidaatide nimekirja toetame meie, allakirjutajad, hääleõiguslikud Eesti vabariigi kodanikud:

Järjekorra nr.nr.	Soovitajate perekonna-, ees- ja isanimi.	Vanus.	Elukoht.	Allkiri.
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
(6.)				
(7.)				
(8.)				

.....linnavalitsuse nimel tõestan, et käesolevale kandidaatide nimekirjale soovitajatena oma käega alla on kirjutanud:

- 1) 2)
 (Soovitaja perekonna-, ees- ja isanimi.)
- 3) 4)
 5)

ja et nadlinna valijate nimekirjas seisavad.

(Pitser.)

(Tõestaja allkiri.)

§ 17. Kandidaatide nimekirjale lisatakse juurde kõigi kandidaatide teadustused, et nad nõus on end selle nimekirja järgi hääletada laskma.

Kandidaadi teadustus peab sisaldama käesoleva paragrahvi lisana avaldatud teadustuse vormis ettenähtud andmeid.

Kandidaatide nimekirjale võib ka juurde lisatud olla nimekirja nimetus, kui see seaduste ja kõlbluse vastu ei käi, mille üle otsustab linnakomitee.

On nimekirjad esitatud mõne registreeritud organisatsiooni nimetusega (ühingute ja nende liitude seadus „R. T.“ nr. 37—1926. a. §§ 2—5 ja ühingute, seltside ja nende liitude registreerimise seadus „R. T.“ nr. 37—1926. a. §§ 6 ja 7), võib selle organisatsiooni juhtiv

keskorgaan hiljemalt seitseteistkümmend päeva enne valimiste esimest päeva linnakomiteele teatada, missugusele esitatud nimekirjale ta ei luba organisatsiooni nimetust pealkirjana tarvitada. Selleks on tal õigus saada tarvilikke teateid linnakomiteelt esitatud nimekirjade kohta. On eelnimetatud keskorgaan keelanud mõnele nimekirjale organisatsiooni nimetust nimekirja pealkirjana tarvitada, kustutab linnakomitee nimekirjalt nimetuse, tühistab liitumise teadaande teiste samanimeliste nimekirjadega, kui see tähendatud nimekirjal on tehtud ja loeb nimekirja iseseisvaks nimekirjaks. Nimekirja nimetuse kustutamisest ja liitumise teadaande tühistamisest teatab linnakomitee viivitamata nimekirja esitajale, kellel õigus on ühe päeva jooksul nimekirja tagasi võtta.

Lisa § 17. juurde.

..... linnakomiteele.

Teadustan seega, et mina

(Kandidaadi perekonnanimi, ees- ja

..... aastat vana, kes elan

isanimi.)

..... nõus olen linna valimistel

19..... aastal kandideerima

(Kandidaatide nimekirja nimetus.)

..... kandidaatide nimekirja järele.

..... 19..... aastal.

(Koht.)

(Kuupäev.)

.....
(Kandidaadi isiklik allkiri.)

§ 18. Igale kandidaatide nimekirjale peab vähemalt viis valijat soovitajatena alla kirjutama, kusjuures kandidaadid ei või olla soovitajad. Soovitajate allkirjad peavad tõestatud olema linnavalitsuse või tema poolt volitatud ametniku poolt.

Iga valija võib soovitajana alla kirjutada ainult ühele kandidaatide nimekirjale. Sel juhtumisel, kui üks ja sama valija mitmele nimekirjale on alla kirjutanud, loetakse ta allkiri maksvaks ainult esimesena linnakomiteele antud nimekirjal.

§ 19. Kandidaatide nimekirju esitavad valijate rühmad võivad nimekirjal teadustada, et nimekiri liitub kõigi samanimeliste kandidaatide nimekirjadega nimekirjade ühenduseks.

Ei ole tehtud sarnast teadaannet sisseantaval nimekirjal, loetakse kandidaatide nimekiri iseseisvaks. On mitu liitumise teadaannet nimekirjal tähendatud, loetakse maksvaks ainult esimesena toodud teadaanne.

Kandidaadi nõusoleku teadaanne ja soovitaja allkiri, samuti kui kandidaatide nimekiri ja liitumise teadaanne, on tagasivõtmatu, välja arvatud § 17. viimases lõikes ettenähtud juhtumised.

§ 20. Juhtumisel, kui kandidaatide nimekiri ei vasta käesoleva peatüki nõuetele, teatab linnakomitee seda kahepäevasele tähtajal nimekirja esitajale. Parandusi tähendatud puuduste kõrvaldamiseks võib esitada hiljemalt kuusteistkümmend päeva enne valimiste esimest päeva.

§ 21. Esitatud kandidaatide nimekirjale märgitakse, mis kuupäeval ja tunnil nad vastu võetud. Nende andmetega kviitung antakse nimekirja sisseandjale.

§ 22. Kandidaatide nimekirjad ühes organisatsiooni nimetusega, kui see nimekirjale juurde lisatakse (välja arvatud § 17. ettenähtud juhtumised), avaldatakse üldiseks teadmiseks hiljemalt kümme päeva enne valimiste esimest päeva linnavolikogu poolt kindlaksmääratud korras.

§ 23. Ei võida esitada kandidaatide nimekirja seesuguse organisatsiooni või kodanike rühma poolt, kelle tegevuse sihiks on:

1) Eesti vabariigi põhiseadusega maksmapandud riigikorra või olemasoleva ühiskondliku korra vägivaldne muutmine;

2) Eesti vabariigi iseseisvuse lõpetamine või vabariigi küljest mõne tema osa lahutamine, või

3) Eesti vabariigi iseseisvust eitava propaganda arendamine.

VI. Valimiste toimetamine.

§ 24. Valimisi toimetatakse laupäeval ja sellele järgneval pühapäeval linnavolikogu määramisel. Kui linn valimisjaoskondadeks jagatud, toimetatakse valimisi ühte aegu kõigis jaoskondades. Jaoskonna komisjonid on avatud valimisedeliste äraandmiseks valimiste päevadel kella 9 hommikul kuni kella 9-ni õhtul. Valimiste päevadest, tunnist ja kohast kuulutab linnavalitsus hiljemalt kaksikümmend-

viis päeva enne valimiste esimest päeva üldiseks teadmiseks linnavolikogu poolt kindlaks-määratud korras.

§ 25. Iga valijale saadetakse linnakomitee poolt hiljemalt viis päeva enne valimiste esimest päeva nimeline tunnistus, kus tähendatud valija nimi ja perekonnanimi, tema elukoht, valimisjaoskond ja number, mille all ta valijate nimekirjas seisab, samuti hääletamise aeg ja koht. Ühel ajal nimelise tunnistusega toimetatakse valija kätte ka valimissedelid, üks iga sisseantud kandidaatide nimekirja kohta.

§ 26. Linnavolikogude valimised sünnivad valimissedelite isikliku äraandmise teel hääleõiguslike kodanikkude poolt, kes võetud käesoleva seaduse § 12. alusel kokkuseatud ja sama seaduse §§ 12.—14. korras parandatud valimisnimekirjadesse.

Peale nende, kes ette nähtud käesoleva seaduse §§ 6., 7. ja 8. ei võta valimistest osa kodanikud, kes valimisnimekirjadesse pole kantud ja kes valimise õiguse enne valimist on kaotanud.

Jaoskonna komisjoni juhataja on kohustatud valimistelt neid isikuid kõrvaldama, kellel temal olevate teadete järgi ei ole valimistest osavõtmise õigust.

§ 27. Valimissedelid peavad olema välise kuju poolest ühesarnased. Nende kuju määrab kindlaks linnavalitsus ja kuulutab aegsasti üldiseks teadmiseks välja.

Valimissedelid, protokolliplangid jne. valmistatakse linnavalitsuse korraldusel.

Nimekirja tekst trükitakse valimissedelile Eesti keeles, nimekirja sisseandja rühm võib aga nimekirja esitamisel nõuda, et sellekohastele valimissedelitele märgitakse teksti tõlge teises, rühma poolt tähendatud keeles. Sarnase nõudmise korral peab rühm ühel ajal ka teksti tõlke juurde lisama.

§ 28. Iga valimissedel peab sisaldama ühe kandidaatide nimekirja ilma mingi muudatuseta ja ümberpaigutamisetä ning nimekirja nimetuse, kui nimekiri oli sellega varustatud (§ 17).

§ 29. Valija võib valimissedeli ära anda muutmata kujul, sellega tähendades, et ta hääletab kandidaatide nimekirja poolt ja on seal loetletud kandidaatide järjekorraga nõus. Ta võib aga ka ühe kandidaadi nimekirjas alla kriipsutada, sellega tähendades, et ta annab oma hääle kandidaatide nimekirjale, selle piirides aga esimeses järjekorras tema poolt märgitud kandidaadile.

On nimekirjas mitu kandidaati märgitud, loetakse märkimine maksvusetaks, kuna valimissedel nimekirjale ilma üksikut kandidaati ülestähendamata hääleks arvatakse.

§ 30. Valija annab oma nimelise tunnistuse (§ 25) jaoskonnakomisjoni liikmele, kes tema ilmumise kohta valijate nimekirjas märkuse teeb ja saab komisjonilt ümbriku valimissedeli sissepanemiseks. Kahtluse korral on komisjonil õigus nõuda enne ümbriku väljaandmist valija isikutõendust. Ümbrikud peavad olema ühesugused, läbipaistmatud ja ilma mingisuguste märkusteta, valmistatakse linnavalitsuse korraldusel ja märgitud tema templiga.

§ 31. Ümbriku kättesaamise järele läheb valija eraldatud kohta, kus ta sedeli ümbrikku paneb. Tagasi tulles annab ta ümbriku kinnikleebitult jaoskonnakomisjoni liikme kätte, kes tema nähes laseb ümbriku kasti.

§ 32. Korra järele valvamine valimiste toimetamise ajal on valimise komisjoni juhataja ülesanne, kes kohustatud on selle järele valvama, et hääletamisruumides ainult valimisi toimetataks, ja et seal korra ja valimiste vabaduse rikkumist, niisama ka valimiseelset kihutustööd ette ei tuleks.

§ 33. Hääletamisruumidesse ei lasta: 1) sõjariistus isikuid ja 2) joobnuid.

§ 34. Juhatajal on tarbekorral õigus nõuda komisjoni otsusel sellekohastelt kodanlistelt ja kaitsevæelistelt võimudelt politseiametnike või kaitsevæeosade kohalesaatmist. Tähendatud politseiametnikud või kaitsevæeosad on tegevad ainult juhataja juhatusel.

§ 35. Korrariikkumise puhul, või kui keegi ei paendu komisjoni või selle juhataja määruste alla, võib komisjon otsustada hääletamisruumidesse sisse tuua politseiametnikke või kaitsevæeosasid.

Hääletamisruumidesse ei või juhataja nõudmiseta sisse tuua ühtki sõjariistus võimu.

§ 36. Esimesel valimise päeval pannakse õhtul kell üheksa hääletamisruumide ukсед kinni, pärast seda võetakse vastu sedeleid ainult neilt kodanikkudelt, kes enne tähendatud aega hääletamisruumidesse ilmunud. Kui sedelite äraandmine lõppenud, kuulutab juhataja sedelite vastuvõtmise seks päevaks lõpetatuks ja pitseerib kastide avaused kinni. Pärast seda lahkuvad koosolijad ruumist, kus hääletamine sündis, ja see ruum pannakse juhataja korraldusel pitsoriga kinni kuni järgmise päevani ning asetatakse ustele vahid.

Käesoleva paragrahvi esimeses lõikes tähendatud kord on maksve ka teisel valimispäeval, välja arvatud viimane lause sellel juhtumisel, kui asutakse otsekohe valimiste tagajärgede selgitamisele (§§ 37—41).

§ 37. Mitte hiljem, kui järgmisel päeval pärast valimissedelite äraandmist asuvad jaoskonna komisjonid linnavalitsuse poolt kindlaks-määratud tunnil avalikul istungil valimiste tagajärgede selgitamisele. Kõigepealt loetakse

ümbrikud üle, jättes need avamata. Kui ümbrikkude arv valijate arvuga, kelle ilmumise kohta valijate nimekirjas märkus tehtud, ühte ei lange, tehakse protokollile sellekohane märkus. Peale selle avatakse ümbrikud ja loetakse ära sedelid, mis igale kandidaatide nimekirjale antud.

§ 38. Maksvusetaks tunnustatakse valimisedelid: 1) mis ei vasta §§ 27. ja 28. nõuetele, 2) mis valija poolt alla kirjutatud või milles leiduvad otsekohesed tunnusmärgid, mille järele võib otsustada, kes valija olnud, 3) mis selvust ei anna, missuguse nimekirja poolt valija on hääletanud, 4) mida ühest rohkemal arvul ümbrikku pandud, kui nende sisu sama ei ole; on nende sisu aga sama, loetakse ainult üks neist maksvaks.

§ 39. Valimisedelite maksvuse küsimus otsustatakse kahtluse korral jaoskonna komisjoni poolt hääleteenamusega. Hääle pooleks-jagunemisel annab juhataja hääle ülekaalu.

§ 40. Kõige selle kohta, mis jaoskonna komisjonis sünnib, istungi avamisest kuni lõpuni, tehakse protokoll, kuhu tähendatakse eraldi üles kõik juhataja korraldused, komisjoni otsused kui ka teadaanded, mis tehtud komisjoni ruumides viibivate valijate poolt. Edasi tähendatakse protokollis: 1) igale kandidaatide nimekirjale antud sedelite arv, kuhu hulka kuuluvad ka üksikut kandidaati märkivad sedelid; 2) sedelite arv, mida saanud nimekirja piirides äramärgitud üksikud kandidaadid; 3) sedelite arv, mida saanud iga kandidaatide nimekiri ilma üksikut kandidaati märkimata; 4) maksvusetuks tunnustatud sedelite arv ühes maksvusetuks tunnustamise põhjuste äratähendamisega.

Protokollile kirjutavad alla juhataja, komisjoni liikmed ja kõik koosolijad, kes seda soovivad.

§ 41. Jaoskonna komisjoni protokoll saadetakse samal päeval linnakomiteele. Protokollile lisatakse juurde eraldi pakkides: 1) komisjoni poolt maksvakstunnustatud sedelid; 2) need komisjonis maksvakstunnustatud sedelid, mille maksvuse kohta mõni komisjoni liige on vaieldnud; 3) need sedelid, mis komisjon tema üksikute liikmete arvamise vastu maksvusetuks tunnustanud ja 4) komisjoni poolt ühel häälel maksvusetukstunnustatud sedelid.

§ 42. Linnakomitee määrab jaoskonna komisjoni protokollide ja selle juurde lisatud sedelite läbivaatamise järele lõpulikult kindlaks iga jaoskonna, kui ka kogu linna kohta: 1) maksvate sedelite üldise arvu; 2) igale kandidaatide nimekirjale antud sedelite arvu, mille hulka kuuluvad ka üksikut kandidaati märkivad sedelid; 3) sedelite arvu, mille saa-

nud nimekirja piirides märgitud üksikud kandidaadid; 4) sedelite arvu, mille saanud iga kandidaatide nimekiri ilma üksikut kandidaati märkimata.

§ 43. Linnakomitee istungid, kus toime-tatakse jaoskonna komisjonide protokollide läbivaatamist ja antud sedelite ülelugemist, on avalikud.

§ 44. Linnakomitee teeb jaoskonna komisjonide protokollide põhjal igale nimekirjade ühendusele ja iseseisvatele nimekirjadele (§ 19) antud hääle üldkokkuvõtte.

§ 45. Linnakomitee peab kõigi selle kohta, mis istungil sünnib protokollile, mille komitee liikmed oma allkirjaga kinnitavad.

VII. Valimiste tagajärgede väljaarvamine.

§ 46. Maksvakstunnustatud hääle koguarv jagatakse valimisele kuuluva linnavolikogu liikmete koguarvule. Leitud terve arv on esialgne jagaja, millest valimise jagaja suurem ei või olla. Igale nimekirjade ühendusele, samuti ka igale iseseisvale kandidaatide nimekirjale antud häälearv jagatakse esialgsele jagajale. Jagamisel saadud terved arvud näitavad vastava nimekirjade ühenduse või iseseisva nimekirja peale langevat esialgset kohtade arvu. Lõpulikult vastava nimekirja peale langev kohtade arv ei või olla vähem esialgsest kohtade arvust.

Esialgselt kindlaksmääratud kohtade koguarv arvatakse maha valimisele kuuluvast linnavolikogu liikmete koguarvust. Leitud arv näitab, mitu kohta pärast esialgset määramist jagamata on jäänud.

Pärast seda jagatakse igale nimekirjade ühendusele, samuti ka igale iseseisvale kandidaatide nimekirjale antud häälearv järgimööda esialgsele kohtade arvule $+1$, $+2$, $+3$ jne. Jagamisel saadud arvudest eraldatakse nii mitu kõige suuremat arvu, kuipalju linnavolikogu liikmete kohti jagamata jäi pärast esialgset jagamist; need arvud seatakse ritta vähenevas järjekorras. Viimane tähendatud arvudest on valimise jagaja.

Lõpulikult iga nimekirjade ühenduse, samuti ka iseseisva nimekirja peale langev linnavolikogu liikmete kohtade arv määratakse ära nii nimekirjade ühendusele, kui ka iseseisvale kandidaatide nimekirjale antud häälearvu jagamise kaudu valimise jagajaga.

Valimisel nimekirjade ühendusele või iseseisvale nimekirjale antud valimise jagajale võrdne häälearv annab õiguse ühe linnavolikogu liikme koha saamiseks.

Kui niisugusel linnavolikogu liikmete kohtade jaotamisel nimekirjade ühenduste või iseseisvate kandidaatide nimekirjade keskel

viimane koht mitmele ühendusele või mitmele iseseisvale kandidaatide nimekirjale langeb, siis antakse eelõigus sellele ühendusele või nimekirjale, millele kõige rohkem hääli on antud.

Ühesuguse häältearvu juures otsustatakse küsimus liisu läbi.

§ 47. Kui eelmises (46) paragrahvis ettenähtud jaotamisel mõne iseseisva kandidaatide nimekirja kohta rohkem linnavolikogu liikmete kohti langeb, kui selles nimekirjas kandidaate on, jaotatakse ülejäänud linnavolikogu liikmete kohad eelmise paragrahvi korras kõigi teiste nimekirjade ühenduste ja iseseisvate kandidaatide nimekirjade vahel.

Samas korras talitatakse ka siis, kui hiljem iseseisvas kandidaatide nimekirjas ei leidu kandidaate vabanenud linnavolikogu liikmete kohtade täitmiseks.

§ 48. Nimekirjade ühendusele antud häälte koguarv jagatakse ühenduse peale langeva kohtade koguarvuga. Saadud arv on esialgne ühenduse jagaja. Igale ühenduse nimekirjale antud häältearv jagatakse esialgse ühenduse jagajaga. Jagamisel saadud terved arvud näitavad vastava nimekirja peale langevat esialgset kohtade arvu.

Esialgselt kindlaksmääratud kohtade koguarv arvatakse maha nimekirjade ühenduse peale langevast kohtade koguarvust. Leitud arv näitab, mitu kohta pärast esialgset määramist jagamata on jäänud. Lõpulikult määratakse iga ühenduse nimekirja peale langev kohtade arv samas korras, nagu see ettenähtud käesoleva seaduse § 46-da kolmandas ja järgmistes lõigetes, selle vahega, et seal tähendatud „nimekirjade ühendusele“ ja „iseseisvale nimekirjale“ asemel tuleb lugeda „ühenduse nimekirjale“ ning et arv, mille põhjal viimane koht määratakse, ühenduse jagajaks nimetatakse.

§ 49. Kandidaatide arvu puudumisel mõnes nimekirjade ühendusse kuulavas kandidaatide nimekirjas jaotatakse ülejäänud linnavolikogu liikmete kohad § 48. korras teiste samasse ühendusse kuuluvate kandidaatide nimekirjade vahel.

Juhtumisel, kui vabanenud linnavolikogu liikmete kohtade täitmiseks üheski nimekirjas enam kandidaate üle ei jäänud, jaotatakse vabanenud linnavolikogu liikmete kohad kõigi teiste §§ 16.—19. korras arvesse võetud nimekirjade ühenduste ja iseseisvate nimekirjade vahel § 46. ja järgmistel korras.

§ 50. Kandidaatide nimekirja piirides tunnustatakse linnavolikogu liikmeks valituks kõigepealt need kandidaadid, kes on saanud vähemalt nii palju nimelisi hääli, kui suur on

ühenduse jagaja (§ 48), iseseisva nimekirja juures — kui suur on valimise jagaja (§ 46).

§ 51. Kandidaatide nimekirja peale langevad kohad, mis eelmises (50) paragrahvis jagamata jäävad, jaotatakse järgmiselt: nimekirjale ilma üksikut kandidaati märkimata antud häältearvust arvatakse nimekirjas seismise järjekorras esimesele, teisele, kolmandale jne. kandidaadile temale antud nimeliste häälte juurde, kui tal neid ei ole, siis tema nimele niipalju hääli, et ühenduse jagaja, iseseisva nimekirja juures — et valimise jagaja, täis saab. Ei tee üksikut kandidaati tähendamata antud häältearvu ülejääk ka nimekirjas järgneva kandidaadi nimeliste häältega koos ühenduse või vastavalt valimise jagajat välja, arvatakse ülejääk nimelisteks häälteks nimekirjas seismise järjekorras esimesele kandidaadile, keda veel ei ole valituks loetud, ja arvatakse valituks see kandidaat, kelle sellega on kõige rohkem nimelisi hääli, kusjuures ühesuuruse häältearvu juures annab nimekirja järjekord eesõiguse.

§ 52. Ei ole nimelisi hääli üldse antud, loetakse kandidaadid valituks nimekirja järjekorras.

Ei ole üksikut kandidaati tähendamata hääli üldse antud, loetakse kandidaadid valituks nende nimeliste häälte arvu suuruse järjekorras.

§ 53. Juhtumistel, kui linnavolikogu liige kaotab oma valimisõiguse, lahkub surma läbi või volitusi maha pannes, astub tema asemele kandidaat sellest nimekirjast, mille järele lahkuja linnavolikogu liige oli valitud. Lahkunu asendamisel talitab linnavalitsus valimisseaduse §§ 46.—52. korras.

VIII. Valimiste vabaduse ja korra kindlustamine.

§ 54. Karistused, mis ettenähtud Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse §§ 104—113, on täiel määral maksvad ka linnavolikogude valimiste puhul kordasaadetud eelpooltähendatud seaduse paragrahvides loetletud süütegude kohta.

IX. Valimiste tegevuse järelevalve ja protesteerimise kord.

§ 55. Pärast valimiste toimetamise lõppu lõpetavad valimisasutused oma tegevuse ja kogu valimismaterjal saadetakse kahe päeva jooksul järelevalve asutusele, kes võib seitsme päeva jooksul vastavas kohtus administratiivkohtu korras protestiga esineda.

§ 56. Kaebtusi valimistel tehtud vildakuste kohta võivad ainult kodanikud tõsta, kellel valimistest osavõtmise õigus, kuid hiljemalt 3 päeva jooksul pärast valimiste lõppu.

Kaebtused esitatakse administratiiv-kohtu korras.

§ 57. Protestid ja kaebtused, mis §§ 55. ja 56. nimetatud, vaatab kohus läbi 7 päeva jooksul, kaebtuse kättesaamise päevast arvates. Kui kohus valimised kogu nende ulatuses tühistab, kuulutab linnavalitsus välja uued valimised, mis hiljemalt 30 päeva pärast vastava kohtuotsuse kättesaamist tulevad läbi viia.

Kui kohus üksikute linnavolinikkude valimise tühistab, kustutab linnavalitsus need kodanikud linnavolinikkude nimekirjast ja kutsub nende asemele kandidaadid käesoleva seaduse §§ 46. — 52. korras.

Käesolevas (57) paragrahvis nimetatud asjus tulevad kohtuotsused täitmisele, kuid nende peale võib ühe kuu jooksul pärast kohtuotsuse väljakuulutamist Riigikohtusse edasi kaevata.

§ 58. Pärast valimiste toimetuse lõpetamist seab linnavalitsus kokku linnavolinikkude nimekirja. Linnavolinikkude nimekiri avaldatakse „Riigi Teatajas“, samuti võib teda üldiseks teadmiseks ka teistel viisidel avaldada, nagu seda linnavolikogu määranud.

§ 59. Kui Riigikohus valimised kogu ulatuses tühistab, määratakse käesoleva seaduse põhjal uued valimised. Tühistatud volikogu täidab oma kohuseid kuni uue volikogu valimiseni.

§ 60. Linnavolikogu otsused, mis enne tehtud, kui linnavalitsus kogu linnavolikogu valimiste tühistamisest teate saab, jäävad jõusse. Ametnikkudel, keda tühistatud linnavolikogu valinud, jäävad volitused alale, kuni uue volikogu poolt valitud ametnikkude ametikohuste täitmisele asumiseni.

§ 61. Kui Riigikohus üksikute volinikkude valimised tühistab, kutsutakse väljalangenud volinikkude asemele kandidaadid käesoleva seaduse §§ 46. — 52. korras.

X. Lõppmäärused.

§ 62. Arusaamatused, mis käesoleva seaduse käsitamisel tekivad, lahendab siseminister.

§ 63. Käesoleva seaduse jõusseastumisega kaotavad maksvuse: 1) Vene ajutise valitsuse linnavolinikkude valimisseadus (seadl. ja valitsuse korrald. kogu nr. nr. 95 ja 143—1917. a.); 2) 6. septembri 1920. a. linnavolikogude valimiste seadus („Riigi Teataja“ nr. 147/148 — 1920. a.); 3) 11. dets. 1920. a. linnavolikogude valimise seaduse muutmise seadus („Riigi Teataja“ nr. 219/220 — 1920. a.) ja 4) 31. detsembri 1920. a. linnavolikogude valimise seaduse muutmise seadus („R. T.“ nr. 3 — 1921. a.).

§ 64. Käesolev seadus hakkab maksma avaldamisega „Riigi Teatajas“.

Juhataja **R. Penno**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on linnavolikogude valimise seadus lõpuhääletamisel vastu võetud.

8. Rahvaväelaste ja nende perekondade pensioni seaduse muutmise seadus — II lugemisel. Riigikaitse komisjoni aruandja **J. Vain** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja tekst.

Rahvaväelaste ja nende perekondade pensioni seaduse muutmise seadus.

Rahvaväelaste ja nende perekondade pensioni seaduse § 11 („Riigi Teataja“ nr. 26/27 — 1920. a. ja nr. 1/2 — 1923. a.) muudetakse ja pannakse maksma järgmisena:

Rahvaväelased, kes oma töövõime kaotanud peale sõjaväest vabastamist, kui aga selle kaotuse põhjuseks olid väeteenistuses saadud haavad, vigastused ehk haigused, ehk kes mõnesugustel põhjustel eelmises paragrahvis tähendatud viisil üle vaadatud ei ole, võivad viie aasta jooksul pärast väeosast lahkumist endid pensionisaamiseks maakonna rahvaväe komisjonis läbi vaadata lasta, kusjuures töövõime kaotuste põhjused selgeks tulevad teha.

Pärast seda tähtaega on töö-hoolekandeministril õigus rahvaväelasi, kes eelpooltähendatud korras läbi vaadatud ei ole, nende töövõime kaotuse põhjuste ning töövõime kaotuse protsendi kindlaksmääramiseks maakonna rahvaväe komisjonis läbi vaadata lasta.

Märkus: Kui rahvaväelane ei või arsti poolt konstateeritud tervisliku seisukorra pärast isiklikult läbivaatusele ilmuda, toimetab läbivaatust rahvaväelase viibimise kohas maakonna rahvaväe komisjoni poolt seks komandeeritud arst.

9. Briti alamatele kuuluvate patentide ja kaubamärkide kaitse seadus — I lugemisel. Üldkomisjoni aruandja **A. Rei**: Käesolev eelnõu on välja töötatud Eesti-Briti kaubanduslepingu artikkel 25. täitmiseks, mille kinnitamise seadus Riigikogu poolt vastu võetud ja avaldatud „Riigi Teatajas“ nr. 32 — 1926. aastast. Selle kaubanduslepinguga võttis Eesti vabariik oma peale kohustuse, välja anda seadus, mis korraldaks Briti alamate õigusi tööstusliku omanduse kohta vastavalt kaubanduslepingus ettenähtud tingimustele. Neile tingimustele vastavalt on käesolev seadus kokku seatud.

Üldkomisjon vaatas selle eelnõu läbi, tehes ainult mõningad väikesed redaktsioonilised parandused. Üldkomisjoni nimel teen ette-

paneku, Briti alamatele kuuluvate patentide ja kaubamärkide kaitse seadus I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

10. Vallanõukogude valimise seadus — I lugemisel. Omavalitsuse komisjoni aruandja **B. Oja:** Vabariigi Valitsus esitas Riigikogule vallanõukogude valimise seaduse

muutmise seaduse, mis sisaldaks üksikute paragrahvide muutmist.

Omavalitsuse komisjon, leides, et on tarvilik rohkem paragrahve praeguses maksvas seaduses muuta ja et ei ole otstarbekohane üksikuid paragrahve muuta ja üksikuid muutmise seadusi välja anda, vaid et kergem oleks käsitada algseadust, esitab Riigikogule vallanõukogude valimise seaduse. Komisjon pidas vallanõukogude valimistel tarvilikuks: esiteks — lubada esitada valimistel kandidaatide nimekirjade ühendusi, teiseks — nõuda kandidaatide nimekirjade paljundamist ja nende valijatele kättetoimetamist, kolmandaks — lubada valijatele kandidaatide allakriipsutamist ja neljandaks — ühtlustada valimiste toimetust ja väljaarvamist üldjoontes Riigikogu valimistega.

Üksikult oleks öelda, et vallanõukogude valimise seadus on ühtlustatud Riigikogu poolt vastuvõetud linnavolikogude valimise seadusega. Need põhimõtted käivad ka vallanõukogude valimise seadusest läbi ja siin palju muudatusi ette kanda ei ole.

Üksikutest parandustest on läbi viidud veel see, et nimekirjade sisseandmise tähtaeg on pikendatud selles mõttes, et valdades ei ole paljundamise võimalused nii kiirelt kättesaadavad, kui linnades. Tähtaja pikendamine on vastavalt kõikides teistes paragrahvides läbi viidud. Suurem muudatus, mis komisjon läbi viis, on valimise tagajärgede väljaarvamine, mis on ühtlustatud Riigikogu valimiste tagajärgedega ja on sarnane, nagu see linnavolikogude valimise seaduses läbi on viidud.

Veel ühe muudatuse tegi komisjon vallasekretäri küsimuses. Seni oli vallasekretär vallavalitsuse liige, kuid omavalitsuse komisjon esitab selles seaduses vallasekretäri kui vallametniku. Teda valitakse vallanõukogu poolt selleks, et temal suurem kohalikkude elanikkude usaldus oleks. Teiseks oleks vallasekretäri vabastamine raskendatud sellega, et vallandamine võib sündida vallanõukogu poolt kvalifitseeritud hääleteenamusega. Et vallasekretär valitakse vallanõukogu poolt, siis arvas komisjon, et sellest ei tule sugugi järe-

dada, et vallasekretär on ametisse valitud nõukogu kestvuse ajaks, vaid vastupidi — nõukogu volituste kestvusega ei ole seotud vallasekretäri ametivolituse kestvus, vaid see võib varem lõppeda, kui ka edasi kesta ilma nõukogu ametisolemise aega arvesse võtmata.

Ühes sellega leidis komisjon, et ei ole takistusi selleks, et vallad võivad omale valida ka sekretäri kohustetäitjaid, et valdadele võimalust anda uute ametissevalitavate sekretäridega tutvuneda.

Lõpuks leidis komisjon, et valla koolivanema amet on vallas täiesti ülearune, sest avalikkude algkoolide seaduse maksmapanekuga on koolivanema ülesanne ainult õpetajatele palka maksta, mida aga tegelikult toimetab ka vallavanem. Omavalitsuse komisjoni nimel panen ette, seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

11. Eesti-Briti vahelise kaubamustrite kokkuleppe kinnitamise seadus — I lugemisel. Väliskomisjoni aruandja **J. Tõnisson:** Briti valitsuse esitaja ja meie välisministri poolt on alla kirjutatud kokkulepe 3. mail 1926. a. kaubamustrite sisse- ja tagasiveo

kohta Eesti ja Suur-Britannia riikide piirides. Sellejuures on ette nähtud kergendused kaubamustrite tolli alla arvamise asjus. Nimelt ei võeta kaubamustrid tolli alla lõpulikult, vaid märgitakse nad ära, arvatakse toll küll välja, aga välja viies saab kaubamustrite tolli tagasi. See elustab kahtlemata kaubanduslikku läbikäimist meie maa ja Briti riigi vahel. Selle poolest on kokkulepe tähtsaks täienduseks Eesti-Briti kaubalepingus. Selle poolest ühineb väliskomisjon välisministri seisukohaga. Peab silmas pidama, et siin ühelt poolt on huvi Briti kaubareisijatel vast suurem, sellepärast et neid meie riigi piirides rohkem liigub, kui meie kaubanduslikke esitajaid Briti maa-alal. Meil on aga tähtis, et läbikäimine tõuseks mõlema maa vahel. Ja sellelt seisukohalt on see kokkulepe vastuvõetav. Teiselt poolt on kinni peetud vastastikkuse põhimõttest. Eesti ärireisijad saavad Briti maa-alal samade soodustuste osaliseks, mis Briti äriesitajatel Eestis kindlustatud on. Ühtlaselt on meie huvid silmas peetud selle poolest, et Briti kaubareisijad võivad kaubamustrite sissetoomist toimetada ainult meie suuremate tolliametite kaudu Tallinnas, Narvas, Valgas ja Pärnus. Vähemate tolliametite kaudu ei saada seda teha, et mitte meie väheste tolliametite jõude

üle koormata. Samuti on silmas peetud ühe-õiguluse ja enamsoodustuse põhimõte. Kui Eesti annab luba mõne teise riigi kodanikkudele kui kaubareisijatele sisse tuua kaubamustrid mõne teise tolliameti kaudu, peab see õigus laienema ka Britannia ärireisijate peale. Ühtlasi on silmas peetud, et praeguse kokkuleppe järgi ettenähtud eesõigustused ei laieneks niisuguste artiklite peale, mida nende hulga, väärtuse või nende iseloomu järgi ei saa kaubamustriteks pidada. See tähendab, et neid soodustusi ei saadaks kurjasti tarvitada neil kordadel, kui ainult kauba sisseveoga tegemist oleks. Nõnda on see kokkuleppe meile kõigiti vastuvõetav ja väliskomisjoni nimel teen ettepaneku, see seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

12. Eesti ja Läti vahelise sotsiaalse abiandmise kokkuleppe ja selle kokkuleppe lisaprotokollil seadus — I lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja **A. Anderkopp:** Iga riik hoolitseb oma kodanikkude eest. Seal aga, kus kodanik riigist, kus ta kodakondsuses, lahkus, muutub tema seisukord raskeks, sest võõras riigis ei ole tema eest hoolitsemist. Loomulik, et niisugusest olukorrast iga kultuurriik katsub väljapääsu leida, ja sellepärast on tekkinud üksikute riikide vahel sotsiaalse abiandmise kokkulepped. Eesti ja Läti valitsuste vahel sõlmiti sarnane kokkuleppe 1924. aasta sügisel, mis kohustuse mõlemale riigile peale paneb oma seaduste kohaselt teise riigi kodanikkudele oma riigis abi anda. Sealjuures tasutakse kulud mõlema riigi poolt, kelle kodanikud abi saavad, arvete põhjal, mida sellekohane kokkuleppe ette näeb.

Selle kokkuleppe, mis sõlmitud oli Eesti ja Läti valitsuste vahel 1924. aasta sügisel, on Läti parlament omalt poolt ratifitseerinud 1925. aastal. Kuid meie Riigikogu väliskomisjon, kes seda kokkulepet arutas, tuli otsusele, et üksikud küsimused, iseäranis arvete õiendamise kohta, selged pole ja pidas tarvilikuks, et Eesti ja Läti valitsused uuesti kokku tuleksid ja katsuksid neist küsimustest üle saada. Selle uuesti kokkutuleku tagajärjel on tekkinud kahe paragrahvi muutmine, §§ 8. ja 10., mille kohta valitsus on lisanud selle kokkuleppe juurde lisaprotokollil.

Väliskomisjon on omalt poolt läbi vaadanud nii kokkuleppe kui ka need muudatused, ja paneb Riigikogule ette, see konventsioon kinni-

tada ühes nende täiendustega, mis meie riigivalitsus teinud on. Väliskomisjoni nimel teen ettepaneku, see seadus I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

13. Võõrandatud maadel asuvate eluhoonete kasutamise seadus — I lugemisel.

Maakomisjoni aruandja **B. Oja:** Võõrandatud maadel asuvate eluhoonete kasutamise seadus esitati Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt põhjendusega, et endised mõisatöölised on ainult osalt maaga varustatud, ja et maatajäänute seisukord muutub eriti raskeks seal, kus nende peakohalt ka eluhooned, kus seni mitu perekonda peavarju leidnud, lõhutakse või müüakse mõnetuhanda marga eest. Kuna riik ühelt poolt toetab elukorterite ehitamist, tuleks teiselt poolt ka selle eest hoolitseda, et olemasolevaid elukorterid ei hävitataks.

Maakomisjon, käesolevat seaduseelnõu arutades, leidis — ühelt poolt: silmas pidades, et riik lähemas tulevikus ei suuda maale üksikuid elukorterid ehitada, kuna aga maal põllutöölise puudus suureneb elukorterite puudumiste tõttu, tuleksid endised mõisatöölised oma praegustesse elukorteritesse jätta, tarbekorral kooperatiivse kasutamiseõigusega. Ka leidis sama osa komisjoni liikmeid, et kuna maareformi teostamine veel lõppenud ei ole, on ka riigil nüüd veel võimalus sarnaste elukorterite allesjätmise ja kasutamise korral neile aiamaad juurde planeerida, vähemalt seal, kus see võimalik. Ühes sellega leidis sama pool komisjoni liikmeid, et kui ühelt poolt kasutamiskõlbulikud elukorterid on tühjad ja teiselt poolt inimesed korteriteta, siis see ebaloomulik nähtus on, ja sarnasel korral tuleksid inimesed tühjadesse korteritesse paigutada või vähemalt mitte nende peavarju lõhkuda, enne kui neile uusi võimalusi ei ole leitud asukoha saamiseks.

Teiselt poolt leidis teine pool komisjoni liikmeid, et käesoleva seaduseelnõuga luuakse uusi eluasemekohti just asundustalude südamesse. Kui nüüd kõiki olemasolevaid hooned, mis asundustalude ja käsitöökohtade piirides asuvad ja mis seni müümata või välja rentimata ning omalajal põllumajanduslikuks otstarbeks ehitatud, eraldada iseseisvateks üksusteks ja välja anda endistele mõisatöölilistele ja teistele soovijatele elukorteriteks ümber ehitamiseks, siis muutub nende asundustalude ja käsitöökohtade seisukord õige raskeks, kui mitte otsekohe võimatuks. Ka looks sarnane

asundustaludelt maade äralõikamine kindluseks oleku maasaajate hulgas.

Pealegi tarvitab põllumajandusliikudeks otstarveteks ehitatud suurte hoonete ümberhitamine elukorteriteks suuri kapitale ning vaevalt leidub nende soovijaid selleks otstarbeks tarvilikul määral. Samuti suurte raskustega on seotud ka hoonete likvideerimine uutele hoonetesajaatele kollektiivselt, milliseks otstarbeks tuleb välja anda seadus, mis lubaks sunduslikult korraldada hoone kasutajate ühistust jne. Ühes sellega leiti, et kollektiivne hoonete kasutamine enesega raskusi ja halbust kaasa toob, mille tõttu teine pool komisjoni liikmeid käesoleva seaduse vastuvõtmise vastu oli.

Seaduseelnõu I lugemisel jagunesid hääled maakomisjonis pooleks. Maakomisjon otsustas seaduseelnõu II lugemisele mitte asuda ja Riigikogu kodukorra § 29. põhjal esitab Riigikogule mõlemad arvamised: I variant — seaduseelnõu vastuvõtmiseks; II variant — seaduseelnõu tagasilükkamiseks.

J. Vain (stp): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Seaduseelnõu, nagu ta maakomisjonist tagasi tuli, kannab seda sama nägu, nagu tal komisjoni saates oli, sellepärast et komisjon ei saanud teda parandada, kuna hääled I lugemisel pooleks langesid. Iseenesest näib aga, et meie chituspoliitikas, niivõrd kui ta maasse puutub, vastolud on. Kui meie ühest küljest oleme määranud Riigikogus maa jaoks ehituslaenu ja seda ka kulutada mõeldakse, siis on ju iseenesest mõistetav, et tulevad kõik võimalused ära kaaluda, kas ei ole nendest hoonetest, mis praegu juba maal olemas, võimalik siiski maatöölise jaoks mõningaid alal hoida. Nende hoonete müümine ei anna riigikassale õieti mingisuguseid tulusid, nii näiteks üks sarnane müük Vana-Võidus andis 11 korteri pealt riigikassale ainult 36.000 marka, seega siis pisut üle 3.000 marga töölisperekonna korteri eest.

Mis puutub aga sellesse, kas hooneid nende asukohtades praegu tarvitada või mitte, siis on põllutöoministerium võtnud eelnõu sarnasena, nagu peaks kõiki neid hooneid, mis veel müümata, tingimata alal hoidma ja tööliste edasi andma. Nii kategooriline kuju ei ole seaduseelnõul mitte, vaid põllutöoministeriumile jääb maal võimalus küsimust kaaluda otstarbekohasuse seisukohalt. Seaduseelnõus öeldakse, et põllutöoministerium võib hooneid alles jätta. Need motiivid, mis põllutöoministerium on esitanud valitsusele seaduseelnõu tagasilükkamiseks, käsitavad küsimust sarnasena, nagu peaks viimase kui ühe hoone alale jätma.

Seisukohale asuda, nagu oleks endiste mõisatöölise hooned tingimata asunikude kohtade sees ja nagu tuleksid asunikude kohtadele tingimata popsid asetada, on samast kategoorilisest lähtekohast välja minnes võimalik. Tegelikult on aga küllalt teisi, mis ei asu üldse asunikude kohtadel, vaid millel on ainult vaevalt majaanune olemas. Niisugused on endised kõrtsikohad. Maakomisjonis toodi ka näiteid selle küsimuse arutamisel, mille juures ainult pool hektaari või hektaar maad ja seegi asunikule alles välja andmata, sellepärast et hoone ühes alusega alles likvideerimata on. Seda ei saadudki välja anda, sest kõrtsikohad asuvad talumaade vahel; ja niisuguseid ei ole vähe. Samuti on teisi hooneid, mis asunikude kohtadel ei asu, vaid maamajapidamistel, mis ei ole asunikudele välja antud, vaid teistele, mis veel otsustamisele tulevad. Niisugused on põllutöökoolidele reserveeritud maad, mille juures mõne vakamaa või ka mõne tiinu maa-ala vähem planeerimine põllutöökoolile haiget teha ei tarvitse, kuna aga eluhooned siis tööliste alles jääksid. Kuna veel terve rida sarnaseid hooneid ühes alusmaaga välja andmata, siis on täitsa loomulik, et küsimust tõsiselt, mitmekülgselt arutama peab, mida aga Riigikogu peakoosolekul kõige otstarbekohasem teha ei ole. Oleks sellepärast loomulik, et Riigikogu seaduseelnõu I lugemisel siin vastu võtab ja I ja II lugemise vahel maakomisjoni annab. Teen sellekohase ettepaneku.

A. Vomm (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Nagu juba aruandja ja eelkõneleja poolt tähendati, ei saanud maakomisjon käesoleva eelnõu sisulisele arutamisele üksikasjaliselt asuda sellepärast, et komisjonis eelnõu I lugemisel hääled pooleks läksid. Küll aga toodi vastaspoolt väiteid ette, et seda seadust ei ole tarvis ja et selle seaduse vastuvõtmisega luuakse kindlusetu olek maasaajate hulgas, arvestades sellega, et § 1. järgi kasutuskõlblikud mõisahooned, mis mõisatöölisele tuleksid eraldada, asuvad kõik asunikude kruntide peal. Ometigi ei olnud ühelgi eelnõu vastu kõnelejal võimalik ühtki tegelikku näidet ette tuua, kus sarnane juhus on, kus on müümata endised mõisahooned, mis kasutamiseks elukorterina või lepingu põhjal seni selle eraldatud maatüki kasutajale välja andmata, et see asuks asuniku krundi peal. Teisel poolt aga, kus kaitsti seaduseelnõu ja tema vajadust, toodi mitmelt poolt näiteid sarnaste hoonete kohta, mis asuvad niisuguste eraldatud kruntide peal, mida ei saa sõna tõsisel mõttes asunduskruundiks lugeda sellepärast, et see inimene, kes seda krunti kasutab, ei ole asunik. See on küll

asunduskrunt, aga krunt on välja antud mitte-asunikule. Teatavasti ei asu need hooned mõisasüdames, mis asunikkuudele planeeritud. Maad, mis mõisasüdames, on suuremalt osalt eriotstarbemaad, on postikrundid, vallakrundid jne. Vallaomavalitsusele on krunt antud, — see on asunduskrunt. Järelikult sellest hoone eraldamine ei loo krundipidajale mingisugust kindlust seisukorda. Need krundid on harilikult suuremad asunikukruntidest ja hooned on mitu ühe krundi peal, sellepärast asutus ei soovi neid osta. Nõukogu leiab, et ei ole tarvilik osta. Maareformi läbiviimise tagajärjel on valdade seisukord sarnane, et vallad oma koolid endistesse mõisahoonetesse üle viisid ja enne nende all olevad hooned vabaks jäid. Seega on vallal iseenesest juba vanu hooned, mida parandada ja korras hoida tuleb, mis tihti majaluse pinnaga seotud on, mida rahaks ei saa teha. Sellepärast on tekkinud sarnane seisukord, et üks osa mõisahoonetest on müümata ja ei ole põllutööstusteeringul kava nende müümise kohta. Ma kordan veel, oleks maakomisjon põhjalikult saanud läbi arutada, kui palju neid hooned koos on ja missuguste kruntide peal nad praegu asuvad, ning oleks ta kuulnud, missugune kava Vabariigi Valitsusel üldse nende hoonete kohta on. Seni aga peab maakomisjon leppima nende teadete, et põllutööstusteeringul nende kohta üldse mingisugust kava ei ole. On üksikuid hooned müüdnud, mida maatüki kasutaja, mille peal hoone asus, ei soovi osta, sest see muutub talle üleaaruseks. Need üksikud näited kõnelevad seda, et hooned, kus 10—15 perekonda saaksid korterit, müüakse 30 tuhande eest maha. Nüüd lubage mulle peatuda paari sõnaga selle rahvakihi seisukorra juures.

Mõisatöölise maaga varustamine on Vabariigi Valitsusel praegumaksvate seadustega võimalik. Pärast maaseaduse vastuvõtmist, kui ma ei eksi juba 1924. a. võttis II Riigikogu vastu maaseaduse muutmise seaduse, kus maaseaduse tehnilist osa parandati nii, et anti põllutööstusteeringule õigus mõisatöölisi eesõigustatud järjekorras kruntidele määrata. Sellega avanes ka põllutööstusteeringul võimalus ühest maakonnast teise maakonda endist mõisatöölisele üle viia, ilma et maasaajal seal oleks tarvitsenud maaseaduse põhjal ettenähtud korras vallandõukogus maasaajana kandideerida. Selleaegne põllutööstusteeringu minister härra Kerem, kui ta esines selle seadusega, mis II Riigikogu poolt üksmeelset vastuvõttu leidis, näitas sellega tahtmist ja soovi ühe laiema, kehvema rahvakihi seisukorra lahendamiseks. Pärast selle seaduse vastuvõtmist aga, sellepeale vaatamata, et valitsusel täielikult vabad käed antud olid mõisatöölise maaga varustamiseks,

ei hakanud asi paigast nihkuma. Meie ei saa olemasolevate andmete järgi ega ka tekkinud seisukorra järgi härra Kerem'i kavatsuste kohta öelda, kas põllutööstusteeringu ja viimase selleaegne juht härra Kerem selle kavatsuse kohaselt ka tegutsenud on, sellepärast et nägime, et tahtmist oli, aga tagajärgi ei olnud. Pealegi võime niipalju konstateerida, et kui jätta Laretei asus põllutööstusteeringu etteotsa, siis pandi see asi täiesti seisma. Sellest silmapilgust peale, kui härra Laretei põllutööstusteeringu ministriks sai, kasvas mõisatöölise palvekirjade virn, ja see palvekirjade hulk on võib olla praegu härra Köstri lahendada, ja meile on praegu teadmata, kas härra Köster nende inimeste küsimistele vastanud on või mitte. Meil on ka teadmata, kas praegune põllutööstusteeringu minister maksvate seaduste järgi, mis temale vabad käed annab mõisatöölise seisukorda lahendada, neid maaga varustada, selles mõttes mingisuguseid samme kavatses astuda. Siia maani aga sealtpoolt midagi näha ei ole. Seisukord iseenesest on aga nüüsgune, et need, kes nüüd veel maata on ja seni mõisahoonetes korteris on olnud, ei tea, kas nad teiseks aastaks saavad veel sinna korterisse jääda või ei. Maast, aiamaast, lehmapiidamise võimalusest, töösamise võimalusest kõnelemata. Äraelamise võimalusi on saadud sel teel, et karjatatakse lehma maantee ääres. See on tung seda viimast varandusenatukest, mis eluaeg mõisnikku orjates kogutud, seda ühte lehma alles hoida. Nüüd on aga see võimalus väga mitmesugusel viisil ära võetud. Minul oli läinud suvel juhus näha oma kodukoha lähedal mõisatöölise lehmakarjatamise võimalusi. Juba paar viimast aastat on töölised suutnud lehma nii alles hoida, et on teda maantee ääres karjatanud. Nüüd aga tuleb raiooniülema ka mõisa, saab ühest endisest mõisahoonest korteri ja hakkab oma jobust seal ketitama ja söötma. Mõisatöölisele aga keelatakse ära lehma maantee äärde viimine, et sellega rikutakse maantee äär ja kraav, ja mõne päeva pärast näemegi maakonnaavalitsuselt eeskirja, et maantee ääres lehmakarjatamine on keelatud. Seniajani on need asunikud, kes hooneteehitamise tõttu ei saanud täie jõuga maaharimisele asuda, andnud endistele mõisatöölisele pool vakamaad kartulimaad, mis tööga tasutud sai, ja see aitas mõisatöölisel ära elada. Nüüd aga, kus asunikud saavad täie jõuga maaharimisele anduda, ei ole neil enam võimalik maatainimestele ega endistele mõisatöölisele maad kasutada anda. Sellepärast ongi tekkinud olukord, mis teeb selle rahvakihi äraelamise sootu võimatuks. On olemas hooned ja korterid, mida põllutööstusteeringu ei ole ära müüdnud ega lepingu alusel andnud kasutada

krundipidajale, aga krundipidaja on ise tunnistanud hooned omaks ning loob vahekorra endise mõisatöölisega ja nõuab korteris elamise eest päevi, teoorjust. Sarnaseid juhtumisi on tihti niisuguste krundipidajate juures näha, keda si saaa lugeda asunikudeks. Näiteks postijaama pidajad ei ole asunikud. Ma tõin näite Tartumaalt, Udernast, kus on antud laste suvekolonii asundusele kaks normaaltalu ja kus selle asunduse krundi peal on endiste mõisatöölisete hooned. Seal on kümned perekonnad töölisi, kes on ilma korteriteta. Selle asunduse küljest võiks väga hästi viis hektaari ära lõigata ja nendele töölisete peavarju muretseda seni, kuni põllutöoministerium ei ole nende saatuse otsustanud ega lahendamaid elamisvõimalusi loonud, või seni, kuni nad seda ise ei ole leidnud. Meie näeme, et see mingisugust ärevust ei tekita. On juhtumisi, kus mõisadametesse on asutatud postijaamad. Postijaama pidajate seisukorda ei tarvitse kirjeldama hakata, teame ajalehtede kaudu, mida on esile toodud postijaamade võrgu ja nende pidajate kohta. Meie näeme, et üldine mulje on sarnane, et postijaama pidajad on teatud hangedajad, kes on saherdanud väga mitmesugusel teel enestele kohad kätte. Lepingutingimustel peavad postijaamad posti vedama ja korralikult posthobuseid välja andma ning selleks pidama mõnikord 6—8 hobust tarviliste sõiduabinõudega. Aga tegelikult näeme, et nii mõneski postijaamas on ainult paar hobusetukat, keda tarvitatakse ainult selle maa ülesharimiseks ja korrashoidmiseks, ning teekäijal küüdisaamine tihtipeale küsitav on. Väga mitmesuguste ettekäanete all puigeldakse kõrvale küüdiandmisest, milleks on sisse seatud raamatud, kuhu oma inimesed kirjutavad alla, et hobused on sõidus.

Niisugused nähtused on igapäevased. Ümbruskonna elanikud põllumajapidamise, eriti väikemaapidamise huvides näeksid heal meelel, et need inimesed leiaksid korterit. Väikemaapidamise iseloom, mis eriti jaotatud mõisate juures on ja ümbruskonna taludes, tarvitab päeva- ja hooaja-töölisi. See päeva- ja hooajatöeline, kui ta päeval talusse tööle läheb, peab kuskil omale korteri omama, sellepärast et meie ajal ei chitata väiketalu pidamiste juurde perekonnaga töölisete korterit. Ümbruses oldakse nende inimeste saatusest huvitatud, sest meie põllumajapidamise ja väikemaapidamise huvides on, et nende inimeste olemasolu saaks seal kindlustatud, sest ümbruskond nõuab seda. Ja selle vastu ei ole ükski asunik, ei ükski põllumees kohapeal, ja selle vastu ei saa loomulikult keegi olla.

Siin jääb järele ainult soovida, et Riigikogu tänase otsusega võimaldaks selle seaduse sisu

juurde minna ja ametlikke andmeid selle seaduse arutamise puhul ette tuua, et üldiselt saaks selgema pildi selle kohta, kas on põhjendatud millegagi nende väited, kes selle seaduse vastu kõnelevad. Et see kindluseta seisukorra loob maapidajate seas, on seni põhjendamata, ja sellepärast loodan ma, et Riigikogu annab selle võimaluse ja võtab eelnõu I lugemisel vastu. Siis muidugi ei saa teisiti, kui peab selle arutamata, poolelioleva töö maakomisjoni andma, siis saab selle arutamisele asuda. Seaduseelnõu esitajad on ka arvamisel, et kui maakomisjonis valitsuse esitaja tuleb andmetega ja näitab ära takistused selles seaduseelnõus käsitatud küsimuse lahendamiseks, siis võib teisi teid leida ja seadust selles osas parandada. Nii et teda selles küsimuses nii kategooriliselt võtta ei saa, kui ta redigeeritud on.

V. Maaker (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui seaduseandja mingi seaduse välja annab, siis loomulikult kaalub ta enne selle juures, kas on tema järele äärmine tarvidus, või ei ole seda mitte olemas. Ka praeguse seaduse juures peame kaaluma ühte külge, kas selle seaduse järele on sarnane äärmine tarvidus olemas. See on õieti äärmine tarvidus, kui meie läheme asundustalude juurde, mis alles aasta kahe eest asutati, neid tükeldama. Meie peame sealjuures kaaluma seda asjaolu, peame kaaluma ja küsima, kus õieti asuvad need hooned ja missugused on need hooned, mille kohta praegune seaduseelnõu teeb ettepaneku, et nad tulevad asundustalude juurest ära lõigata ja iseseisvate väikemaapidamistena planeerida. Meie teame, et omalajal, kui maaseadust teostati, jäi terve hulk hooned, mida võimatu oli kasutada. Need olid küünid, tallid, aidad ja härrastemajad. Meie planeerimise korra juures katsuti neid hooned niivõrd ära kasutada, kui see võimalik oli. (Vahelhüüe J. Vainu, stp poolt.) Vaadake, härra Vain, sellest jutt on, et suurem osa on ära kasutatud, ainult mõned üksikud on järele jäänud, ja nende üksikute kohta tahate teie selle nõndanimeetatud võõrandamise uuesti maksma panna. Need hooned on tihti laiaili paisatud teatud mõõdul mõisasüdametes. Õieti võiks rääkida ainult härrastemajadest. Kui härra Vomm tähendas, et need hooned tulevad mõisasüdametes, siis pean üht meelde tuletama, et härra Vomm maakomisjonis see oli, kes tähendas, et need hooned ka väljaspool mõisasüdant asuvad, nii öelda asundustalu südametes. Tegelikult ongi need asundustalu südametes. Meie teame, et mõisa härrastemaju on pakutud omavalitsusasutustele, teame aga ka, et need ei ole neid kasutama hakanud, sest et see kasutamine on suurte remondikuludega seotud. Selle

tõttu on härrastemajad siinamaani kasutamata. Üksikud väiksemad hooned, tallid, laudad ja nii edasi on kasutamisel, ning mõned üksikud on asundustalu krundis kasutamata. Kui hakkame neid hooned ümber ehitama, ma tahaksin küsida, kas sarnaste suurte elumajade ja härrastemajade ümberehitamisest võib juttu olla või neist hoonest üldse jagu saada. Kui see on raske isegi omavalitsusasutustele, kuidas suudavad siis üksikud käsitöölised härrastemaja ära remonteerida. Nüüd tullakse ja öeldakse seaduse esitajate poolt, et nemad teevad seda kollektiivselt. Ma tahaksin küsida, kas kuskil maal on varemalt kollektiivne hoonete ehitamine läbi viidud. Küll võib seda linnas teha, kuid väga raske on maal. Siin püüti näidata ja öeldi, et kõik on kõigeparemas korras, kuid ei mõelda selle peale, missugust ärevat meeleolu see uus võõrandamine meie asunikku ja uute majapidajate ringides tekitab. Teame, et põllumajandus, seni kui ta hakkab mingisugust tulu andma tarvitab hulk aastaid. Samuti asunik, kes asunud teatud maalapikesele, peab kindel olema, et see maatükk pikemaks ajaks temale jäetakse. Praegu on aga juba tekkinud selle seaduse tõttu meie uute maaharijate, asunikku, keskel ärev meeleolu, mis oma halbu tagajärgi avaldamata ei jäta. (Vahelhüüe A. Vommi, stp poolt.) Noh, härra Vomm, Teie võiksite seda ka oma Viljandi asunikku käest küsida, ja Teie näete, et nad ei ole selle seaduseelnõuga päri. Kui meie asunikku-põllumeeste ringkondades on ärev meeleolu, siis ei julge asunik midagi ehitada, midagi ette võtta, oma maad harida, nii nagu tarvilik, sest asunik ei või enam kindel olla, et see maatükk, mille kohta temal hinges tundmus valitses — see ja see maatükk on minu oma, seda ei võta minult keegi, — homme tema käest ära ei võeta. Vaadake, sarnane seisukord loob meie asunikku, riigirentnikku peres niisuguse meeleolu, mis kuidagi meie põllumajandusele kasuks ei või olla. (Vahelhüüe A. Veiler'i, töer poolt.) Härra Veiler'i käest ei tule mina omale hoogu juurde paluma. (M. Juhkam, töer: Päriskogu-põllumehe jutt!) Väga rõõmustav, kui härra Juhkam seda arvab. Nii loote teie olukorra, kus maasaaja hakkab kahtlema, kas homme maatükk veel tema käes on või mitte, kus keegi ei julge midagi peale alata. Pealegi tahate teie sellega korda saada just nüüd, kui maksma pandi popsiseadus, mille arutamise juures seda põhimõtet väga põhjalikult kaaluti, et . . . (J. Vain stp: Kui teie veel arenete, võetakse teid põllumeeste kogudesse!) — Igatahes lähen ennem põllumeeste kogudesse kui teie juurde, härra Vain. — (J. Vain, stp: Siht on sirge, tõmmake edasi!) . . . et

pops ei tohi asuda talusüdamesse. Praegu aga näeme, et siin just ümberpööratud põhimõttele minnakse. Kõige huvitavam kogu loo juures on see, et teie tulete ja ütlete, et maal on tööpuudus, sellepärast tarviski hooned remonteerida ja töölisi tööle panna. Kogu aeg kuuleme meie arupärimistest, alati räägitakse, et tööpuudus igalpool olemas, kui aga juhitakse teie tähelepanu sellele, siis teie eitate seda. Kui lehitsete seletuskirja, siis leiate, et tööpuudust maal olemas ei ole, vaid et maal on olemas töölistepuudus. (Vahelhüüe J. Voiman'i, stp poolt.) Kui härra Voiman tegeliku eluga on kokku puutunud, siis tema teab ka seda, mis maakomisjonis esitati, ja ka härra Vain teab seda, ning selle vastu ei vaieldud keegi, et põllutöoministerium on terve rea krunte planeerinud, mis lähevad mõisatöölise tarvis ja mis on mitmed hektaarid suured. Kuid mis me näeme? Need inimesed lähevad minema sellepärast, et see väike maalapikene teda ei toida. Üldse valitseb maal just maasaajate hulgas halb ja raske meeleolu.

Ma võin teile ainult ühte öelda, et maakomisjonis on seda küsimust väga põhjalikult kaalutud ja ainult juhuliku häälteenamusega tuli see seaduseelnõu paralleelselt Riigikogusse. Asunikku, riigirentnikku ja väikepõllupidajate rühma nimel toetan selle seaduseelnõu tagasilükkamist.

Juhataja **R. Penno**: Kuna Riigikogu koosolek 2 tundi on kestnud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 19.05 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 19.25 m.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Juhataja **R. Penno**: Riigikogu jätkab tööd.

J. Vain (stp): Härra Maaker, sõna võttes selleks, et seaduseelnõu tagasilükkamist toetada, tõi ette osa sellest materjalist, mis maakomisjonis juba arutamisel oli, ja nimelt materjali, mida härra Anniko maakomisjonis esitas. Selleks, et maapidajat kindlustada, on tarvis vastavad seadused välja anda, nendega vastavad lepingud siduda jne. jne., ühtlasi korraldada need riiklikud varandused, mis asunikku maade peal on. Kui see korraldamine võimalik oli, siis on see tehtud; kui see võimalik ei olnud, siis ripuvad päevakorras. Sotsialistid ei räägi eelnõus millegist muust, kui ainult nendest, mis ripakile on jäetud.

Mis puutub sellesse, et asunik hirmul tarvitseb olla, siis ei olene see igatahes mitte

sellest seaduseelnõust, vaid mõnest muust asjaolust.

Mis aga puutub seaduseelnõusse, siis võib tähendada, et meie asunikukohad ega maareform ei ole taevast maha kukkunud, nagu rahe sügisel päeval, et see on meie riiklik ettevõtte, seda on teinud inimesed; need inimesed on alles, ja nad ei ole oma seisukohta maareformi juures muutnud. Meie ei saa võtta maareformi ega asundustalusid väljaspool riiki, vaid riigi sees. Härra Maaker ning tema kaaslased peaksid teadma, et kui tuleb asunikke kindlustada, siis peab kõigepealt meie riiki kindlustama. Selleks aga, et riiki kindlustada, on tarvis võimalikult suur protsent meie kodanikkudest rahuldada. (V. Maaker, as: Tuleb riiki kindlustada, aga mitte ärevat meeleolu sünnitada.) Kui aga Teie, härra Maaker, oma kaaslane härra Lareteiga — ma ei tea, kas härra Köster seda poliitikat jätkanud on — müüte 11 perekonna pea pealt eluhoone ära 36 tuhande marga eest, siis on see inimeste provotseerimine, väljakutsumine, aga mitte see töö, mida Vabariigi Valitsus teha tohib. (V. Maaker, as: Kui ta kaela kukkumas oli!) Teil ei ole see kinnitusselts, kes mõisatöölise elu kinnitab. (V. Maaker, as: Ega Teie ka nende kinnitaja pole.)

Järelikult ei tarvitse Teie inimeste elu eest väriseda. Kui on kümme-kond perekondi, kelle pea pealt nende eluhoone ära müüdi 36 tuhande marga, see on suitsuraha eest, siis need inimesed kolisid välja mitte sellepärast, et nende elu selles hoones hädaohus oli. Kuidas meil töösaamise võimalused praegu külas on, selle üle ei tarvitse pikemalt rääkima hakata, igatahes on nad niisugused, et harilik mõisatööliline enda hädavaevalt kuidagi ära elatab. Raha koguda selleks, et omale kuskil eluhoonet ehitama hakata, mingisuguseid võimalusi ei ole. Seda peab ükskord võtma kui tõsiasja. Ja kui seda ei ole oodata nendelt inimestelt enestelt, siis jääb selleks ainult teine võimalus üle: kui meie tahame oma kodanikkude heakäekäigu eest hoolitseda, siis tulevad võtta riiklikud summad ja ehitada nendele hooned üles, nagu see ka mujal ilmas sünnib. Selle kohta võiks paljugi näiteid tuua. Ma seaksin aga küsimuse üles: kui meie asume seisukohal, et hooned praegusel paigal püsida ei tohi alati, siis kas ei võiks nad seal püsida ajutiselt, nii kaua, kui teistsugused võimalused tulevad peale kuusealuse ja kuuseoksa. Alles hiljuti kirjutas selle erakonna leht, kuhu Teie härra Maaker hiljuti kuulusite, et pops, keda koha pealt välja mõisteti, läks ja poos enda oksa. Inimene ei teinud seda naljapärast. Senine maa ehituslaen veel välja antud ei ole, või ei ole veel suutnud anda reaalseid tagajärgi. Kuni

reaalseid tagajärgi ei ole, kaalutagu küsimust, kui kauaks ajaks senised hooned püsima võiksid jääda ja missugustel tingimustel. Ei oleks halb, kui põllutöoministerium välja töötaks normaalpõhikirja koperatiivide asutamiseks, mida inimesed kasutada võiksid jne. jne. Kui tahetakse kindlustada maapidajaid, et selle läbi riiki kindlustada, siis lubatagu ka maatöölisele inimväärilised õigused. Lubatagu sellele inimesele nii paljugi õigusi, kui korralikus majapidamises koduloomal on. Antagu temale sarnased võimalused, et tema igapäev ei tarvitseks oma elu ja tervise eest väriseda, ja võetagu ja kasutatagu siis tema tööjõudu nii palju, kui tema seda anda suudab. Iga korralik majapidamine hoolitseb oma karilooma tervise eest, et teda tuleval aastal jälle võimalik oleks kasutada. Needsamad võimalused antagu ka töölisele ja rohkem ei taha ta teilt lootagi. Nüüd aga viiakse terve eelnõu asunikkuude kohtade peale. Härra Maaker'il on veel võimalus sõna võtta. Kus Teie leiate siit eelnõust sõnad, et see tingimata asunikukoha süda on, kust majaanune välja mõõdetakse. (Vahelhüüded keskel.) Mina olen jälginud asunikkuude elu ja tean seda. Teile toodi maa komisjonis materjalid ette, Teil on priisõidu võimalus, sõitke ja vaadake, kelle maa peal asuvad hooned, kelle maa peal mitte. Vaadake Valtu kõrtsi, sõitke Vastsemõisa ja vaadake Vastsemõisa kõrtsi, kelle maa peal nad asuvad. (Vahelhüüde keskel: Meie ei tarvita priisõitu, nii kui asunikud.) Kui tahetakse istuda siin Riigikogus, siis peaks ka tundma elu maal. Mõlemad hooned on väljaandmata maal, mõlemaid tahetakse maha lõhkuda. Niisugune on seisukord praegu.

A. Anderkopp (tõer): Austatud Riigikogu liikmed! Käesoleva seaduseelnõuga on vist Riigikogule väga raske probleem ette seatud, vähemalt meie rühma seisukohalt pean ma seda küll ütleva. Ei saa teatava põhimõtte — see on, et igal peavari olema peaks, ja kus ta juba olemas, et seda peavarju ära lõhkuda ei tule — vastu olla. Aga teiselt poolt on selge, et seaduseelnõu nüüd sellel kujul, nagu ta esitatud on, meile täiesti vastu võtmatu on. Mispärast? Esiteks sellepärast, et ei saa praeguste majapidamiste küljest mingisugust tükki ära lõigata. Seaduses on põhimõtte sisse võetud, et antakse maad. Aga kust võtate teie anda, kas võtate asunikukoha küljest? (Vahelhüüde: Põllutöökoovidelt!) Igal pool ei ole ometi põllutöökoole olemas ja sellepärast tuleks siin kindlasti teine tee leida. Ma ütlen, Riigikogul on praegu väga raske otsustada, kuidas talitada. Temal on seaduseelnõu, mis meie seisukohalt vastuvõtmatu,

teiselt poolt on aga põhimõte, kas peavarju anda või mitte, mis otsustatud peab saama.

Minu arvates tuleks talitada järgmiselt. Komisjonis on hääled pooleks langenud. Komisjon ei ole põhimõtte peale vastust andnud, missugust teed käia. Riigikogu peaks selle põhimõtte siin ära otsustama, kas tema tahab ühele või teisele poole minna, — siis saaks komisjon juba tööd tegema hakata peensuste kallal.

Meie seisukoht oleks, et eelnõu I lugemisel vastu võetakse ja komisjoni antaks I ja II lugemise vahel, et komisjon selgitaks need põhimõtted nõnda, mis ütlen seda avalikult, et need vastuvõetavad uute asunikude majapidamiste kohta oleksid, et neid lõhkuda ei saa, ja et teised võimalused leitakse, et inimestele peavarju andmist ja kindlustamist võimaldada.

V. Maaker (as): Lugupeetud eelkõneleja härra Anderkopp tähendas, et seadus täiesti vastuvõetmatu ja võiks eelnõu komisjoni tagasi anda, et teda seal parandada. Ma pean ütleva, et neil motiividel, nagu härra Anderkopp seda ette tõi, ei ole tarvis eelnõu komisjoni tagasi anda. Härra Anderkopp ütles ju ise ka, et taludest, mis asunikude kätte antud on, — sealt maanatukestki võtta ei või. Nende talude küljest, mis on asunikudele välja andmata, võidakse võtta harilikus planeerimise korras, seda on põllutöoministeeriumil võimalik alati teha planeerimise määruste järgi, selle jaoks ei ole tarvis mingisugust seaduseelnõu anda.

Ma arvan, siis tuleb vastaval korral talitada nii, kui praegune seadus seda lubab. Ja kui härra Vain siin esiteks tähendas, et praegu ei ole mõisatöölisel kohta, kuhu pead panna, siis pean ma ütleva, et tööline, kes maaga on varustatud, on ka korteri eest hoolitsetud. Kui mõisatööline mõisast maad saab, siis on tema ka korteriga varustatud 5 kuni 6 aasta peale, kuni tema jõuab maja ehitada, — järelikult ei ole mõisatöölised nii öelda puu alla aetud, nende eest on püütud igatepidi hoolitseda.

Sellepärast ei ole mingit põhjust eelnõu komisjoni tagasi anda. Seda, mida praegu seadusega tahetakse kätte saada, võib põllutöoministeerium planeerimise korras ära teha, ilma et selleks uut seadust tarvis oleks.

L. Johanson (stp): Härra Maaker lõpetas oma kõne sellega, et põllutööminister võib ju rahuldada neid nõudeid, milleks seadus välja antud. Ta oleks pidanud ütleva seda oma ministrile, kes kuulub ka koonduse hulka. Seal koonduse esimesel pingil istujal kahel ministril on kummagil isemoodi poliitiline

nägu. Õieti peaksid nad küll ühesugused olema, sest nende poliitiline programm peaks ju üks ja sama olema.

Hiljuti olevat tööbörsi kaudu ankeetlehti laiali laotatud, milles küsitakse tööliselt — kes soovib saada asundustalu, sepapada jne. Inimesed loodavad nüüd, et maale võivad minna ja niisuguste lubaduste täitmine neid ees ootab. Maale tööle minna kästakse aga alati ja igal juhtumisel, seda soovitab alati härra Tonkman ja Ko. Aga kuhu need inimesed maal panna, kui neile peavarjugi ei anta? Kui härra minister Köster nüüd need majad ära laseb lammutada, mida minister Tief lubab eluasemeteks välja anda, — kas ei ole siis see poliitiliselt kaks nägu. Katsutakse teha kõik selleks, ka ankeetlehtede väljaandmisega, et inimesi maale meelitada. Need ei saa aga maale asuda, kui eluasemekohtade asutamise võimalused ära kaotatakse. (Vahelhüüe keskelt: Maal on suured kasarmud.) Nii kaua kui pole üksikmajasid, on inimesed sunnitud kasarmutes elama. Alles hiljuti võisite „Kajast“ lugeda, kuidas terve perekond oli sunnitud väljas elama, isegi väiksed lapsed, kellest üks surma sai. Ja niisuguseid juhtumisi on küll ja küll. (V. Maaker, as: Kõik mõisatöölised on maad saanud ja neil on elukorterid.) Härra Maaker tahab siin tõendada, et mõisatöölised on maaga ja korteritega varustatud. Mina tunnen aga Tartumaad küllalt ja ütlen, et Tartumaal ei ole kõik mõisatöölised maad saanud. (Vahelhüüe.) Mina olen vähem Tallinnas kui Teie, härra Maaker, ja mina malet ei mängi vabal ajal. Nii pole Teie see inimene, kes hakkab siin võrdlusi tegema enese ja minu vahel. Mõisatöölised ei ole elumajadega varustatud. Ja kui Teie seda ütlete, siis pole see õige. Mina olen alles hiljuti näinud kohtasid, ma võiksin siin nimesid nimetada, kus inimesed tõstetakse korteritest välja ja kus hooneid müüakse 100 marga eest tükk maha. Ühelt poolt kurjustatakse, et riigisummadest antakse välja laene eluhoonete ehitamiseks, ja teisest küljest — need kurjustajad teevad kõik, mis võimalik, et senised hooned saaksid maha kistud. Ja nüüd tuleb veel üks tark ja ütleb, et mõisatöölised on maaga ja korteritega varustatud.

Kui tõsiselt võetakse seda programmi, mida siin nii väga õhutatakse, et inimesi tuleb linnast maale asetada, siis tuleb teid leida ja võimalusi otsida, et nendele inimestele, kes ei kuulu koonduse hulka, ei pandaks maal hinge kinni. Tuleks hoolt kanda, et väikemaapidamiste maju ja hooneid ei lammutataks, vaid juurde ehitataks. (Vahelhüüe.) Härra Tief ütleb, et senised mõisahooned ei kõlba, aga veel hüllemates hoonetes, kui mõisatared,

elavad need töölised, kes alluvad töö-hoolekandeministeeriumile töökaitse järelvalve suhtes. Võtame Räpina tööliste korterid, need on palju halvemad, kui suur osa mõisahoonetest. Ei tule ka kõne alla, kas need mõisahooned kõlbavad, sest niikaua kui paremaid ei ole, tuleb nendega läbi ajada. Ja alles siis, kui tarvilik arv on ehitatud uusi, võib sellest juttu olla, et need vanad ei kõlba. (Vahelhüüe: Ehitame!) Seda programmi ei ole teostatud. Ehitatud on ainult asundustaludele. Õelge, kus on tööliste ehitatud? (Vahelhüüe.) Kui Teie üksikud töölishooned leiata siit või seal, kas siis üksikut näidet võib tarvitada selleks, et üldiseid järeldusi teha? Kui Teie ütlete, et linnas tööd ei ole anda, siis ärge võtke võimalust inimestelt maal elada. Kodanikkude eest on kohustatud hoolt kandma riigivõim. Ja et Teie praegu juhuslikult käsitate seda riigivõimu, siis on Teie kohus mitte süle ja seljaga vastu sõidida, vaid vastuoksa — teha mis võimalik on, et nende inimeste seisukorda parandada.

Juhataja **R. Penno**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **B. Oja**: Mina võin lõpusõnana seda öelda, et ma ühinen härra Vainu ettepanekuga, et kui seadus I lugemisel läbi, siis I ja II lugemise vahel ta komisjoni anda. Sest komisjon ei ole sisuliselt seda seadust arutanud ja ühelgi komisjoni liikmel pole võimalik olnud paragrahvide kohta parandusi teha.

Juhataja **R. Penno**: Siin on kaks ettepanekut: 1) seadus I lugemisel vastu võtta ja 2) ta tagasi lükata. Teist varianti ma eraldi hääletamisele ei pane, sest Riigikogu liikmed teevad ise hääletamisel tarvilikud järeldused. Panen hääletamisele ettepaneku — seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 38 häält, vastu 41, sellega on seadus I lugemisel tagasi lükatud. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Seaduseelnõu poolt on 39 häält, vastu 42, seega on seaduseelnõu tagasi lükatud.

Erakorraliseks teadaandeks on sõna rkl. Virma'l.

14. K. Virma
erakorraline
teadaanne ek-
situse kohta
hääletamisel
riigikontrolöri
valimisel.

K. Virma (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina ja mõned minu parteisõbrad esitavad Riigikogu juhatajale järgmise kirja: „Riigikogu juhatajale. Riigikogu tänasel koosolekul riigikontrolöri vali-

mise puhul ei toimetanud Riigikogu koosoleku juhataja kodukorrapäraselt, sest kodukorra § 84. II lause alusel oleksid pidanud esimesel hääletamisel poolt hääled' absoluutse enamuse andma kodukorra § 35. viienda lõike korras. Kvoorumraamatu järgi oli Riigikogu liikmeid koos 93, kuna riigikontrolöri kandidaat J. Zimmermann poolt ainult 44 häält sai, seega ei ole tema saanud kodukorra järgi nõutavat enamust, mispärast teda valituks pidada ei saa.

See on seda enam mitteõige valimine, et meil on teateid Riigikogu liikmetelt, kes ütlevad, et nad olla esimesel hääletamisel hääletanud erapooletult selles arvamises, et võivad absoluutse enamuse mittedaamisel teistkordsel valimisel oma otsustava hääle anda ühele või teisele poole.“

Meie ei ole seda kirja meelega konstrueerinud protestina kodukorra § 117. mõttes, ja ei ole nõudnud, et see küsimus läbi vaadatakse vanematekogus. Selle kirjaga konstateerime ainult fakti, millest Riigikogu juhatus peaks ise tarvilikud järeldused tegema, sest siin on eksitusega tegemist. Kui Riigikogu juhatus on teisel arvamisel, siis palume seda küsimust vanematekogus läbi vaadata.

15. Riigi ma- Riigi majapidamise
japidamise aru- aruande komisjoni aru-
ande komisjo- andja **M. Juhkam**:
ni esitis riigi- Seletuskirjale, mis Riigi-
kontrolli tege- kogu liikmetele välja jaga-
vuse kohta 1921., tud, peaksin ma juurde
1922., 1923., lisama, et selles kokku-
1924. ja 1925. a. a. võetult ära märgitud on ametiasutuste tüübilised, suuremad puudused. Loomulikult ei peata seletuskiri seega üksikasjades. Ja kuigi puudused paiguti õige tõsised ning väärnähtuste arv 1921. kuni 1925. aastani võrdlemisi suur, tuleb siiski alla kriipsutada, et asjaajamine aasta-aastalt tuntavalt paraneb.

Riigi majapidamise aruande komisjon paneb Riigikogule ette vastuvõtmiseks järgmise esitise: „Riigikogu, ära kuulates riigi majapidamise aruande komisjoni ettekannet riigikontrolli tegevuse kohta 1921., 1922., 1923., 1924. ja 1925. a. a., avaldab soovi:

1) et ametkonnad suuremat tähelepanu pööraksid kindla korra maksmapanemisele majapidamise asjus ja võtaksid tarvitusele kindlamad abinõud seadusepärase asjaajamise maksmapanemiseks, samuti korratuste vastu võitlemiseks;

2) et valitsus võtaks käsitusele vastavad abinõud selleks, et ametnikkudel ei oleks võimalik oma võimu abil muretseda varanduslikke soodustusi iseenestele ja oma perekonna liikmetele;

3) et rutataks ministeeriumide korraldus-seaduste ja vastavate määruste ning riigitöös-tuste asjaajamise juhtnööride väljatöötamisega, kui ka meie oludele mittevastavate arvesea-duste, hangete ja töövõtete seaduse ning muude riigi majapidamisesse puutuvate seaduste üm-bertöötamisega;

4) et ametasutused kiiremini otsustaksid nende lahendamisel olevaid asju, iseäranis neid, mis puutuvad eraisikute õigustesse ja kohustusse ja oma otsustes oleksid järjekind-lad.“

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Riigikontroll on rahvaesituse silm. Täna kuuleb rahvaesitus, mida tema senine silm 5 aasta jooksul näinud. Sel puhul tuleks peatuda peajasalikult kahe küsimuse juures: 1) kas riigikontrolli tegevus on juhi-tud õiges suunas, kas rahvaesituse silm on alati valvel olnud või vahetevahel mõne uinaku teinud, 2) kuidas on kujunenud riigi asutuste ja ettevõtete majanduslik tegevus, missuguse-d on tähtsamad väärnähtused sel alal ja kas need on kõrvaldatud ning missuguseid abinõu-sid tuleks tarvitusele võtta, et need tulevikus ei korduks.

Riigi majapidamise aruande komisjoni esi-tis ei puuduta esimest küsimust üldse. Kuna tema riigikontrolli tegevuse suuna kohta mingisuguseid soovivaldusi esitanud ei ole, siis peab eeldama, et tema riigikontrolli senise sihiga lepib, selle vaikides heaks kiidab.

Samuti ei ole mingisuguseid väärnähtusi kontrolli tegevuses komisjoni poolt konstateeritud, millest järeldama peab, et riigikontroll oma ülsandeid rahuldavalt on täitnud.

Teine küsimus on palju laialisema ulatuse-ga, ja kui üksikasjaliselt selle juures peatuda, siis tuleks väga palju rääkida.

Mina isiklikult ei poolda pikka rääkimist tagantjärele, nii kui seda peaks tegema asjade kohta, mis on aset leidnud 5—6 aastat tagasi. See ei paranda asja. Rühm, kuhu mul au on kuuluda, on alati asunud seisukohal, et väär-nähtused, kui need aset leiavad, tulevad viibi-mata kõrvaldada, nende edasikestmine või-matuks teha juba alguses ja selle läbi päästa rahva varandust ja kaitsta riigihuviseid nii-palju kui võimalik on. Selleks on võimalus antud muuseas ka arupärimiste ning küsi-miste esitamise näol, ja olen veendunud, et sel teel nii mõnigi väärnähtus on suudetud avalikkuse ette tuua ja kõrvaldada. Selge on aga ka, et sel teel ei suudeta ligi pääseda väärnähtustele, mis arvepidamises ja muudel puht tehnilistel aladel aset võivad leida.

Mõlemad kokku, nii arupärimiste võimalus, kui ka faktiline kontroll kohapeal, hoiavad

osa kuritarvitustest ära. Pimeda või magaja võib iga kelm paljaks varastada; nägijale ja valvelolijale hoiab vargusmõttega ligi tükki-mast juba teadmine, et seda märgata võidakse.

See asjaolu, et meil kord riigiasutuste ma-janduslikus asjaajamises aasta-aastalt paraneb, on kaudne vastus esimese küsimise peale: kas riigikontrolli tegevust on juhitud õiges suunas — ja annab kindla jaatava vastuse. Kuna majanduslikud olud aasta-aastalt raskemaks muutuvad, mis riigiteenijate peale otsekohe oma mõju avaldab, oleks enim põhjust eel-dada korratuste suurenemist. Kui aga nende vähenemist märgata on, siis on see tundemärk, mida tõsiselt tervitama peab.

Ma olen küll kaugel sellest, et öelda: Meil on riigi majanduslikus asjaajamises kõik kõige-paremas korras, mis midagi soovida ei jäta. Sarnast ideaalset riiki vististi maakeral ei leidu. Kuid kui võrrelda Eesti olusid mõne vanema kultuurriigiga, kus majapidamise kord aasta-sade ja -kümnete jooksul välja kujunenud, kus eriteadlasi saada külluses igal alal ja palju suure-mate kogemustega kui meil, siis peab ikkagi tunnustama, et arvestades oludega, milles meil tuleb töötada, arvestades korrupsiooni poole kalduva hingelaadiga, mis pärit Vene õhk-kon-nast, kust tuli ametnikke vastu võtta, arvesta-des sõjaaegse ja järelsõjaaegse moraalse tasapin-na langemisega — peame siiski au andma Eesti riigiteenijate kandvale osale, väikese palga saa-jatele ja keskmistele ametnikkudele, ja ütleva, et nad oma enamusel mitte kiusatuste ohvriks ei ole langenud ja siiski suutnud on rahva ja riigi huvides oma jõudu tööle rakendada.

See pidi neilt nõudma seda rohkem jõudu, et korrupsioon üldise riikliku majanduspoliitika juhtimises ja üksikute kõrgematel kohtadel seisvate isikute teguviis neile väga halba ees-kuju pakkus ja otse vägise kiusatusse kiskus.

Tänane aruanne ei puuduta tähtsamat osa riigi majapidamises — „Eesti panka“. Samuti on eraldatud tootlusministeeriumi ja „Revalise“ asjad, mille kohta komisjon eri-ettepanekutega esineb ja mille kohta Riigikogul edaspidi tuleb seisukoht võtta.

Ei saa siiski tähelepanu juhtimata jätta mõnele üksikule liigile ametnikkudest, kes peajasalikult süüdi on neis väärnähtustes, mida komisjon oma esitises eriti alla on kriip-sutanud, nimelt varanduslike soodustuste muretsemine oma võimu abil ja kindla korra puudumine majapidamise asjus, eriti põllutöö-, sõja- ja teedeministeeriumides.

Siin võistlevad esimese koha pärast peas-jalikult põllutöö- ja sõjaministeerium, ja küsita-vaks jääb, kummale neist ülekohtu teha, kui teda teisele kohale asetada.

Laseme kõneleda faktidel:

Põllutööministeerium—1921.a.

Riigi päralt olevaid maju ja tööstusettevõtteid on müüdnud ilma enampakkumiseta ja ebaloomulikult madalate hindadega (Salla viinavabrik).

14 viinavabrikut — 4.099.581 mk. eest.

Võõrandatud maade ja inventari jagamise juures palju kuritarvitusi, kõrvalekaldumisi ja võimupiirist üleastumisi. Põllutööministeeriumi ametnikkudele eraldatud mõisasüdamed, kes siis asunikudena esinesid inventari odavate hindadega omandanud, omale suuremaid eesõigusi sõduritest luues.

Eriostarbemaid kasutavad põllutööministeeriumi ametnikud, ja et rohkem inventari saada, siis nimetatakse nelja-aastased lehmad mullikateks jne. Ma ei hakka üksikuid tõendusid siin ette tooma, selle kohta kõnelevad faktid rohkem kui vaja.

Mõisate majapidamise kohta leitakse, et see on korratu — kartulid mädanevad kuhjadesse tuhandete puudadete kaupa, palju kartulid jäi lume alla. Üks väga tähtis osa väärnähtustest on seotud endistele mõisaomanikkudele metsa vabaksandmisega. Lääne III ringkonna valitseja on heinu ja inventari omandanud 1922. a. jooksul 156.200 marga eest. Triigi mõisast on ringkonnavalitseja rendi ja hooned oma kasuks odavamalt hinnanud. Viru maakonna IV ringkonna valitseja on üksi kahju teinud 810.305 marga eest. Audru metskonnas omanikule metsa vabaksandmisega Audru mõisast on sünnitatud riigile kahju 131.040 marka, Tõstamaal — 740.880 marka, Voltveti metskonnas — 3.919.000 marka. Undla metskonnas on metsaülem metsnikku enda sulasena tarvitanud ja samal ajal on seda asjaolu kasutanud metsavargad, sest seal varastati riigi puid, mis jälle 65.673 marka kahju riigile tõi. Keava metskonnas on üks metsnikkudest seisnud metsaostjate teenistuses.

Neid juhtumusi, kus metsnikud on ise metsa ostnud, on väga palju, näiteks Kõnnu metsaülem on omale ostnud metsa 271.800 marga eest ja seda jälle maha müüdnud 1.620.000 marga eest. (Põllutööminister O. Köster: Nad on ka vastutusele võetud.) Seda konstateerib ka komisjon, et nad on vastutusele võetud, see on ju iseenesest arusaadav, et sarnase teo puhul vastutusele võetakse. Naroovatagustes metsades on ministeeriumi viivituse tõttu 358 tiinu metsa laastatud. Porkuni metskonnas on peale 70 tiinu endistele mõisaomanikkudele seadusvastaselt vabaks antud ja selle läbi on riik kahju saanud 2.227.000 marka. Püssi metskonnas on suuremad korratud. Endistele omanikkudele on 99,55 tiinu metsa vabaks antud, seega kahju riigile üle 6.000.000 marga.

On juhtumisi, kus metsaülemad fiktiiv-arvetega riigi raha on omandanud, riigi puid omandanud, tasuta heina teinud ja oma kasuks eraisikutele teha andnud. Kahju on siin jälle 584.668 marka. Rakvere metskonnas on määrgata erilisi sooje suhteid kellegi ettevõtja Repo'ga. Puude veotee on seal pikem näidatud, kui see tegelikult oli. Selgituselevõetud summa on 930.571 marka. Hologu metskonnas on juhtumisi, kus metsaametnikud tasuta heina teinud, üle normi puid tarvitanud jne. Ehitustööde arvel on rohkem välja maksetud, kui tööd tehtud. Aakres on metsakauplejatele kergetel tingimustel metsa müüdnud, kahju 347.730 marka. Peab märkima, et metsade peavalitsusel on ka soojad suhted nimetatud Repo'ga. On lepinguid rikutud, kuid kautsjon on välja maksetud. Selgitamisele tulev summa 749.778 marka. Kurila metskonnast on andmeid, et metsaülem on metsa raiunud ilma raiepiletita ja puid edasi müüdnud, tasuta heina teinud, ühes heinaga ka metsataimed maha niitnud, kahju ulatab üle 2.000.000 marga. Vaivaras tulevad jälle ette suhted selle kurikuulsa Repo'ga, millest tekkinud kahju 1.707.026 marka. Seal on metsaülem fiktiiv-nimede peale raiepiletid välja kirjutatud, ise metsa taksihinnaga ostnud. Kassas on puudujäägi varjamiseks fiktiiv-allkirjad selgitusele võetud kogusummas 1.776.360.— Rookülas on Ravila ja Pikva mõisate endistele omanikkudele üle normi metsa vabaks antud pooletise miljoni marga eest. Jäärjas anti juurdelõige ühele talule 26 tiinu, sellest 10 tiinu kadastrimetsa. Kohaomanik on seda juhust kohe kasutanud ja metsa maha raiunud. Orajõe metskonnas ulatab kahjusumma 425.717 margani.

Need andmed olid peasjalikult metsaülemate väärnähtuste kohta, kuid sama pika rea võiksin neid lugeda ringkonnavalitsejate kohta. Kuid ma ütlen, et pikk üleslugemine viiks meid liiga kaugele. (J. Laidoner, põl: Täiesti õige.)

Nüüd vaatame, mis sõjaministeeriumi alal on ette tulnud. Võiksin nimetada, et ka nende andmete nimekirj on väga pikk.

Kõigepealt peab 1921. aasta kohta konstateerima, et sõjaministeeriumi varanduse alal puudub korralik järelevalve. Tulevad ette kõrvaltoimetamised mereväe ladudes. Eriti suur on kuritarvitus olnud Bekkeri sõjaväeladus, kus ta ulatab kuni 90 miljoni margani. Üldse on revideerimisel leitud 29 kuritarvitust, millest 23 asjale kohtulik käik antud 140-miljonilise kahjutasu nõudmisega. Kohtulikule vastutusele on võetud 18 ohvitseri, 18 sõjaväeametnikku, 1 rahvaväelane ja 58 eraisikut. On sel ajal isegi ette tulnud, et üks restorani joogiarve riigi rahaga välja on maksetud, nüüd niisugu-

seid nähtusi vist enam ei tule. 1922. aastal on püütud ülejääki väeosades kõrvaldada. Suurema summa peale arveid kokku seatud, kui tegelikult müüjale maksetud, ning vaheraha omale võetud. Ametnikkude poolt tuleb altkäemaksu võtmist ette. Kaitsevæelasi ja sõjaväe hobuseid tarvitatakse eratööde tegemiseks. Hobustega ei käida küllalt hoolega ümber — tarvitatakse lõbusõitudeks diviisides ja isikute poolt, kellel koosseisu järgi hobuseid ette nähtud ei ole. Muuseum on avalikuks tulnud üks suurem fiktiiv-ostmine. On osetud I diviisi intendandi aktide põhjal 20 sarvlooma, arve välja makstud, kuid mida olemas ei ole, on loomad ise. Mille üle imestada tuleb on see, et suur osa isikuid oma kohtadel püsivad, kes on lubanud väärnähtusi ja kuritarvitusi toime panna. 1922. aastal anti terve rida tellimisi ühele vabrikule, keda nähtavasti varemalt informeeriti, kuna Narva vabriku riie tarvitamata jäi, sest ta ei vastanud nõutavatele tehnilistele tingimustele, mida vahepeal muudetud oli. Aruanne leiab, et soliid ärimehed pörkavad sõjamineisteriumis alati takistustega kokku, mida vaheltkauplejad tekitavad. On olemas mingisugune tehnikabüroo, mis muretseb nisupüüli, vanu kotte, see sama büroo muretseb elektrilampe ja temale oldakse vastutulelikum kui teistele, muudetakse võistluspakkumise tingimusi, olgugi et seadus seda keelab. Peale selle ei ole 1922. aasta eelarves ettenähtud 10 miljoni eest õigel ajal riideid muretsetud. Soldatid kandsid suve läbi villaseid frentsisid ja sooja pesu. Ei vaadata hoonete järele. Narvas riigimajades pööningutel üksteist sarika alustala välja saetud ja ära varastatud. Sõjaväe haigemaja surnukambri lagi sisse vajunud. Tehniline järelvalve tööde tegemisel nõrk. 1923. aastal peab tähendama, et ehitustingimused on sarnased olnud, et soliid ettevõtted töödest loobuvad ning need lähevad vähemkorralikkude kätte. Eriti osavad sel alal on endised Vene ettevõtjad, ning lõpuks on siiski kõige odavamast ettevõtjast kõige kallim saanud. „Eiko“ kaubamaja tahtis sõjamineisteriumile 2000 kantsülda põletispuid müüa à 4950 marka, samad puud, mis sõjamineisterium omalajal välja praakis ja mis ärimestele müüdi à 1500 kuni 1600 marka kantsüld. Tulevad hobuste haigused ette, neist on olnud haiged: 1920. aastal 59,31%, 1921. aastal 87,57%, 1922. aastal 99,84% ja 1923. aastal 100,42%. See tuleb sellest, et hobuseid toidetakse alaväärtusliku toiduga, ei puhastata tarvilikult, hoitakse tallides ilma aluspõhuta, kuna väljaminekutes põhk näidatakse. Peale selle kuulub 1923. aastasse kurikuulus Juskevitch'i saabaste lugu, kes 6 miljonit riigi raha välja petnud. Muuseum peab seda ära

märkima, et isegi sarnaseid nähtusi on ette tulnud, nagu korstnapühkijatele fiktiiv-arvete väljamaksmine, on rohkem välja makstud, kui õigus. Merejõudude staabi miiniladus suured korratused ja kuritarvitused ette tulnud, fiktiiv-arvete kaudu raha välja võetud. Varustusvalitsuse kraamiladus sõjaväele muretsetud riide nime all Rootsist sisse toodud ülikonariiet, tekkisid ja siidiriiet, mis ühele juudile välja antud. Ladus sõjaväe varustust kõrvaldatud umbes 4 miljoni eest. Miinisadamas elektriijaama ümberehitamisel alusruumide ehitamiseks tsemendi asemel saue tarvitatud. 1924. aastal on avansina suuri summasid välja antud, 31 asutuse kohta on antud 11 ja pool miljonit marka, ratsarügemendis üks miljon, ülemale 4000 marka. On isegi eraisikutele raha laenatud, näiteks rannapatarei nr. 6. kassast 25.000 marka.

Veel tänasest ajalehest leiame kirjelduse Don Chidalon'i protsessist riideostmise asjus, kus üle 5 miljoni marga kahju saadi. Riie, mis 250 marka arssin maksis, osteti 500 margaga arssin. Samuti arsenalil ülema insener Kahlberg'i ja Sosnovski lugu. Vana suurtükitorni maa seest väljakaevamise tööd riigi arvel. Ma ütlen, kõike seda loetlemist võiksin veel väga pikalt jätkata ja ma arvan, sellega ei saaks tagantjärele ka mitte muud kätte, kui ainult konstateerida seda, et see mitte liialdatud ei ole olnud, mida omalajal sõjamineisteriumi eelarve arutamise puhul siit kõnetoolilt olen ette toonud.

Nende kahe — põllutöö- ja sõjamineisteriumi kõrval jäävad teised ministeeriumid peaaegu varju; kui neist kedagi võiks nimetada, siis vast välisministeeriumi ja eriti tema Moskva saatkonda, kus riigile juba 1922. aastal üle 4 miljoni kahju tehtud, raha madalama kursiga arvestatud. Kuid mitte ainult need neli miljonit, seal on veel summasid kassast seadusvastaselt välja võetud, raamatutesse sisse kandmata jäetud, vale aruandeid esitatud; väärtuse langemise läbi on riigile kahju tekkinud; saatkonna ametnikkudele on 1921. aastal jõuluingiks antud üle 700.000 ja mitmesugusteks toetussummadeks üle 300.000 marga, nii et üldine kahju saatkonnas üle 13 miljoni ulatab. Ei saa ka tähelepanu pööramata jätta välisministeeriumi keskasutusele, kus juba 1923. ja 1924. aastatel puudujääke margata on ja võrdlemisi suurte summade peale. Mis puutub teistesse ministeeriumidesse ja üksikutesse asutustesse, mis juba osalt likvideeritud, nagu toitusministeerium, siis kütteinete keskkomitee ja teised sarnased likvideeritud asutused, siis nende aruannete kohta mina praegu sõna ei võta, sest oletan, et komisjoni poolt esitatakse sellekohased andmed hiljem iseseisvalt.

Ei tohi üksikuid puid vaadeldes metsa kahe silma vahele jätta, kuid ei tohi metsa silmitsedes ka sarnaseid tüsedaid tammi tähelepanemata jätta, kui seda on eriti ringkonnavalitseja ja metsaülem, keda ka metsameesteks kutsutakse.

Need on andnud kõige rohkem tööd riigikontrollile ja ka Riigikogule, kus nende tegevust arupärimistes on tulnud puudutada.

Kuid kõige rohkem meeolehärma ja paha-meelt on vististi see osa ametnikkude liigist sünnitanud kodanikkudele, kellel nendega teenistusalal kokkupuutumisi on olnud. Isegi ajalehtede veergudele on sagedasti ulatanud sõnumid selle üle, et kergem on ministriga kokku saada, kui mõne metsaülemaga. Neile peaks ülemus tõsiselt meelde tuletama, et ringkonnavalitseja ja metsaülem on rahva jaoks olemas, aga mitte rahvas nende jaoks. Ja lõpude-lõpuks vastutab rahvaesituse ees otsekohe minister, ja kui tema oma võimu küllalt ei tarvita korra jalaleseadmiseks ja väärnähtuste kõrvaldamiseks, siis tuleb temal peale poliitilise vastutuse ka kohtu korras vastutada.

Lõpetades kriipsutan veel kord alla, et komisjoni poolt esitatud ülemineku-vormeli vastuvõtmisega Riigikogult mitte võimalus ei ole võetud tarbekorral põhiseaduse § 67. korras vastutusele võtta üksikuid endistest ministritest nende ametkondades ettetulnud ametalaliste väärnähtuste eest, mida aruannetes riigikontrolli tegevuse kohta 1921.—1925. a. eest puudutatud, eriti peab aga selle õiguse Riigikogu endale jätma nende üksikute alade suhtes, mille kohta eriaruanded riigikontrolööri poolt esitatud, nimelt toitlusministeeriumi, „Revalise“, Eesti panga ja teiste üksikute asutuste tegevuse üle.

Juhataja **R. Penno**: Korra kohta on sõna abiesimees Martna'l.

Abiesimees **M. Martna**: Austatud Riigikogu liikmed! Juhatusel nimel panen ette, koosolek 20 minutit katkestada, et juhatusel võimalik oleks rkl. Virma erakordse teadaandena

ettekantud kirja üle selgusele jõuda. (Vahelhüie paremalt poolt: Koosolek lõpeb niikuinii varsti.) Kuid enne koosoleku lõpu oleks juhatusel tarvilik selle kirja üle nõu pidada.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Kuulutan 20-minutilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 20.30 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 21.07.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

16. Riigikogu juhataja R. Penno: Riigikogu koosolek kestab edasi. Riigikogu juhatus on vaheajal arutanud erakorralise teadaandena esitatud kirja, ja juhatus on otsusele tul-

nud, et riigikontrolööri valimisel on hääletamise puhul eksitus juhtunud, mis pärast ei saa ka Riigikogu otsust seadusepäraseks pidada. Riigikontrolööri valimine võetakse teisipäeval Riigikogu koosoleku päevakorda, see tähendab järgmise Riigikogu koosoleku päevakorda. (L. Johanson, stp: Kolmveerand tundi riigikontrolöör!)

17. Riigi maja-pidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolrolli tegevuse kohta 1921., 1922., 1923., 1924. ja 1925. a. a. (Punkt 15. järg.)

Riigikogu läheb edasi päevakorra-punkti juurde. Komisjoni aruandja sõna ei tarvita. Panen riigi maja-pidamise aruande komisjoni esitise hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on esitis vastu võetud.

Päevakord on läbi. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **J. Piiskar**.

